

Az erza - mordvin névutók áttekintése

II.

1. *alo* 'unter + D'. Helyhatározót („hol?” kérdésre) jelölő névutó. Az *al-* 'alacsonyan levő rész' főnévi tövön alapul. Az *-o* végződés eredete eddig nem egészen tisztázott. Talán egy *-lo* szekundér locativusi rag maradványaként őrződött meg (vö. finn adess. *-lla/-llä* < **-l-na/*-l-nä*, ahol az *l* egy 'külső rész' jelentésű elem). A névutó korábbi alakja tehát **allo* lett volna, majd *alo*, t. i. a mDE.-ban megfigyelhető egy bizonyos tendencia a hosszú mássalhangzók kiküszöbölésére (vö. ezzel kapcsolatban ML 65). Az egyszerű *-o*, amelyet egyesek önmagában archaikus locativusi végződésnek tartanak (vö. EMSz 296), más névutókban mindenesetre megmaradt a „hol?” kérdésű helyhatározói viszony jelölésére. Etimológiai egyezések: mdM. *al-* 'alacsonyan levő rész', m. *al* 'ua.', f. *ala* 'valami által elfoglalt hely'. Szemantikai egyezések: mdM. *ala*, m. *alatt*, f. *alla*. Uráli alapalak: **ala* (MSzFE 1 : 81). Az *alo* előtti főnév rendszerint nom.-acc.-ban áll.

Példák lokális értelemben: *kilej alo acan košma* 'egy nyírfa alatt kiterített (nemez)takaró (van)' (P 1, 118); *šijañ mukoř pilgenze alo* 'ezüst zsámoly (van) a lába alatt' (P 1, 414); *stol alo ulhes kniga* 'egy asztal alatt könyv volt' (EMSz 296); *še čuftonl alo čavon odžora* 'az alatt a fa alatt (fekszik) egy megölt fiatal ember' (P 1, 269).

Átvitt értelemben: *avol moñ keč alo* 'nem tartozik a hatáskörömbé' (tkp. 'nincs az én kezem alatt') (ERS1 34).

Birtokraggal: *ašine kenđe te fejter takan alo nzo* 'eine weiße (tkp. kicsinyítő képzővel) (Filz-)Decke hat das Mädchen unter sich' (P 2, 41).

Határozószói használatban: *kudoš alo, kardazozo vére* 'a ház alul, az udvar fölül (van)' (ERS1 16).

aldo 'unter... hervor, unter...fort'. „Honnan?” kérdésre felelő névutó. Az *al-*ból + *-do* ablativusragból áll. Szemantikai megfelelések: mdM. *alda*, m. *alól*, f. *alta*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *mastor aldo liš* 'föld alól jött' (EMSz 296; Evs 234); *čora aldo tarkšežat* 'unter einem Burschen bist du hervorgezogen worden' (P 2, 301); *kilejeñt aldo liši lišma pra* 'a nyírfa alól fakad egy forrás' (P 1, 436).

Birtokraggal: *aldot* 'alólad' (Evs 231).

Határozószói használatban: *saš aldo* 'alulról jött' (ERS1 15).

alov 'unter + A'. Egy bizonyos helyre irányuló mozgást jelölő névutó. Felbontható *al-*ra + *-o-* kötőhangzóra (az *alo* analógiájára) + *-v* lativusi ragra. Szemantikai megfelelések: mdM. *alu*, m. *alá*, f. *alle*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *vir alov tuš* 'elment az erdőbe, az erdő aljába' (EMSz 296); *vaj penge koštor alov sovakšnoš* 'behúzódott a farakás

alá' (P 1, 211); *pareñt a lov mon kekšikšniñ* 'én a tároló alá rejtöztem' (P 2 G, 569); *stol a lov kše suskomo praš* 'az asztal alá esett egy darab kenyér' (Evs 230); *pilgenže aštít, ravž-ava, pand a lov* 'a lábai, sötétbarna nő, a domboldallal szemben fekszenek' (P 1, 263).

Átvitt értelemben: *pongoms lomañ mel a lov* 'valaki nyomásának engedni' (RESI 41); *sajems eš keđ a lov* 'saját védelmébe fogadni' (tkp. 'saját keze alá') (RESI 237).

Határozószóként: *siñ sasto karmašt valgoms a lov, modañt langš* 'ők lassan elkezdtek leereszkedni, a földre' (EMSz 78).

alga 'unter...entlang'. Valami mentén való mozgást jelölő névutó. Az *al*-ból + *-ga* prolativusragból tevődik össze (ennek az esetnek más végződésformái: *-ka, -va*). Szemantikai megfelelések: mdM. *alga*, m. *alatt (el)*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *valm alga jutas koltaj* 'az ablak alatt elhaladt egy sánta' (P 1, 453); *veđ alga ujan* 'víz alatt úszom' (Evs 234); *stol alga ančak psaka jaki* 'az asztal alatt csak egy macska jár' (Evs 231); *jutams seđ alga* 'átmenni a híd alatt' (RESI 270); *veđeš kumanža alga* 'a víz térdig ér' (tkp. 'térd alatt [folyik]') (ERSI 15).

Határozószói szerepben: *a mon tujan alga mastor langa* 'de én alatt járok a föld felszínén' (P 2 G, 554); *leješ meñčeti alga tarkavañt* 'a folyó lent kanyarog a lapály mentén' (RESI 40).

2. *baška*, ritkán *paška* 'außer, ohne'). Tatár jövevényező: vö. tat. *baška* 'vmin kívül' (<: *baš* 'fej'). A tatárhoz hasonlóan ablativussal áll. Szemantikai egyezésként vö. m. *kivül, nélkül*, f. *paitsi* 'kivéve', valamint mdM. *baška* ua.

Példák: *moñdeñ baška kijak araše kudoso* 'engem kivéve nem volt otthon senki' (tkp. 'valaki is nem') (EMSz 300; Evs 232); *ođeđe baška moli školav* 'ebéd nélkül megy iskolába' (EMSz 300); *avañede i ejkakšñede paška* 'az asszonyokon és a gyerekeken kívül' (BMNy 38).

Határozószói használatban: *baška eratanok* 'külön élünk' (Evs 232); *baška molems* 'egyedül menni' (ERSI 30).

3. *čirese* 'am Rande...'. Valaminek a perifériáján való lételt jelentő névutó. Összetevői: *čire* 'part, szél' + *-se* inessivusrag. Etimológiai egyezések: mdM. *širä, šir* 'szegély, oldal', f. *syrjä* 'rész, oldal'. Szemantikai egyezések: mdM. *šireša* 'szélén', f. *syrjässä* ua.; vö. m. *szélén*. Nom.-acc.-t vonz, de olykor genitivusszal jelentkezik (ebben az esetben az eredeti főnévi jelleg — és birtokos szerkezet — kerül előtérbe).

Példák: *vir čirese eržan jalga* 'az erdő szélén egy erza legény' (EMSz 296); *še kiñt čirese kalinnik čufto* 'annak az útnak a szélén kányafa (van)' (P 1, 269); *lugañt čirese ašo kilej* 'a rét szélén fehér nyírfa (van)' (P 2 G, 553); *mořañt čirese saldat vij ašti* 'a tenger partján hadsereg állomásozik' (P 2, 103); *eri ošoš pandon čirese* 'a város egy hegy lejtőjén fekszik' (P 2 G, 556).

Állandósult szókapcsolatban: *pra čirese šapkazo* 'félre van csapva a kalapja' (ERSI 247).

čireste 'vom Rande...'. „Honnan?” kérdésre felelő névutó. A *čire* főnévből + *-ste* elativus ragból épül fel. Szemantikai megfelelések: mdM. *širesta* 'széléről', f. *syrjästä* 'ua.'; vö. m. *széléről*. Nom.-acc.-t vonz.

Példa: *vir čireste si* 'erdőszélről jön' (EMSz 296).

čires 'auf den Rand..., in die Nähe...'. „Hová?” kérdésre felelő

névutó. A *čire* főnévből + -s illativusragból áll. Szemantikai megfelelések: mdM. *šires*, f. *syrjään*; vö. m. *szélére*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák: *ozjñ ki čires* 'leültem az út szélére' (EMSz 296; Evs 237); *čermišan čires velize* 'a Čermišan partjára vitte' (P 1, 234); *azo eruma mora čires* 'menj, Erjuma, a tenger partjára!' (P 1, 405).

čirev 'auf den Rand... in die Nähe...' „Hová?” kérdésre felelő, a *čires*-t helyettesítő névutó. A *čire* főnévből + -v lativusragból származik. Szemantikai megfelelés: mdM. *širi*. Nom.-acc.-szal áll.

Példa: *tona čirev jutams* 'átmenni arra a partra, arra az oldalra' (ERSI 247).

čireva 'am Rand...entlang'. Valami mentén való mozgást jelentő névutó. A *čire* főnévre + -va prolativusragra vezethető vissza. Szemantikai megfelelés: mdM. *širgü* v. *šireva*; vö. m. *a széle mentén*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák: *son moli nej ved-čireva* 'ő most a tenger partján megy' (P 2, 68); *niznoj pokš ki čireva* 'a Niznoj felé vezető nagy út széle mentén' (P 2, 348); *ved čireva jakan* 'a folyó partján járkalok' (Evs 237).

4. *ežde* ~ *ezde* 'von, aus der Nähe...' „Honnan?” kérdésre felelő névutó. Az *eš/ez*- 'saját, maga' névmásra + -de/-de) ablativusragra bontható fel. Etimológiai megfelelések: mdM. *eš* 'saját, maga', f. *itse* 'maga'. A finnugor alapalak: **ice* ~ **iše* (MSZFE 2: 329). Szemantikai megfelelés: mdM. *ezda*; vö. m. -től/-től, f. -lta/-ltä. Gen.-t vonz (de, az egész csoport sajátos használatára a ld. III. fejezetet is).

Példák: *virtnen ežde* 'ezektől az erdőktől' (EMSz 164); *lišment ezde* 'a lótlól' (Evs 57); *moñ ezde* 'tőlem' (RESI 186).

ejsę 'in + D, im Innern...' „Hol?” kérdésre felelő névutó. Az *ejsę* *eš/ez*- > *ej*-ből (vö. az I. fejezetet) + -sę inessivusragból tevődik össze. Szemantikai megfelelés: mdM. *esa*; vö. m. -ban/-ben, f. -ssa/-ssä. Gen.-szal áll.

Példák lokális értelemben: *veleñt ejsę erit kolxožnikl* 'a faluban kolhozparasztok élnek' (ERSI 256); *vedrañt ejsę ved* 'a vödörben víz van' (ERSI 256); *lišmañt ejsę* 'a kútban' (Evs 236).

Eszközhatározói (instrumentalisi) értelemben: *palkañt ejsę kaiñ* 'bottal megütöttem' (ERSI 256). Ugyanilyen jelentésben egy *ešņe* ~ *esņe* (<: *eš* + -*ņe* essivusi esetrag — l. alább) forma is jelentkezik: *i soki robotņikes bukašt esņe pakšaso* 'és a béres szánt az ökrökkel a mezőn' (MCh 11; EMSz 180).

A magyar tárgy kifejezésére: *mežt ton taparat miñek ejsę* 'mi, te becsapsz bennünket?' (ERSI 209); *kiskañt ejsę antano švelda* 'a kutyát hússal etetjük' (ERSI 256); *šo mon učin piže dugaj toñ ejsę* 'én mozdulatlanul vártalak téged, kis húgocskám' (P 2, 205); *vele šado siñ sudit | veši, ojat, moñ ejsę* 'a faluból százan is, mind elítélnek engem, társnőim' (P 2, 307).

Birtokraggal: *ejsęñ vij* 'bennem van erő' (ERSI 256); *še pandiñent bokasto... | čudi matna tembe ved | lepeñ keče ejsęnzę* 'a kis hegy lejtőjéről... zavaros, meleg víz folyik. Benne egy égerfa merítőkanál' (P 2, 251).

ejsę 'aus + D'. Valaminek a belsejéből kifelé tartó mozgást jelölő névutó. Az *ej*-ből + -sę elativusragból származik. Szemantikai megfelelés: mdM. (elav.) *esta*; vö. m. -ból/-ből, f. -sta/-stü. Gen.-szal áll.

Példák: lokális értelemben: *pakšañt ejsę* 'ebből a mezőből' (Evs 236); *suroñt ejsę sardoñt tarjik* 'az újból húzd ki a szálkát!' (ERSI 255); *varañt ejsę lišš čejer* 'a lyukból kibújt egy éger' (ERSI 255); *kiñt ejsę ve pele* 'félre az útból' (ERSI 256).

Átvitt értelemben: *te čuvtoñt e j s t e tejan čirke* 'ebből a fából csinállok egy íjat' (ERSI 255); *mon tošnakadiñ pišćañt e j s t e* 'én megundorodtam ettől az ételtől' (ERSI 223); *alašaš telkems pišñt e j s t e* 'a ló kifáradt a fülledtségtől' (ERSI 214); *veši kortiñ moñ e j s t e* 'mind rólam beszélnek' (P 2, 306) *vežens bratneñ e j s t e* 'a legfiatalabb a testvérek közül' (RESI 131).

Birtokraggal: *araš leze e j s t e n z e* 'semmi haszon nincs belőle' (ERSI 21); *javšt e j s t e s t* 'kiváltak tőlük/közülük' (ERSI 256).

e j s 'in/an/auf + A'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. Az *ej*-ből + *-s* illativusragból áll. Szemantikai megfelelés: mdM. *es*; vö. m. *-ba/-be, -hoz/-hez/-höz, -ra/-re, f. -VVn, -lle*. Gen.-t vonz.

Példák lokális értelemben: a) *kudoñt e j s sovaš lomañ* 'a házba belépett egy ember' (ERSI 255), *čapaksoñt e j s kajas pošt* 'a tésztába lisztet tett' (ERSI 255); b) *zastavañt e j s moñinek* 'odamentünk a sorompóhoz' (ERSI 255), *alašañt e j s moš lomañ* 'a lóhoz odalépett egy ember' (ERSI 255), *vedeñt e j s čovovavš ñefta* 'a vízhez/zel petróleum keveredett' (ERSI 255), *tolkuntne čavovit verokoñt e j s* 'a hullámok a parthoz verődnek' (ERSI 219), *kiñt e j s ežinek pačkode* 'nem értünk el az úthoz' (ERSI 255); c) *povodiš eskeñt e j s* 'akaszd a szögrel!' (ERSI 255).

Társhatározói értelemben: *moñ e j s vastovšt lomaš* 'velem találkoztak emberek' (ERSI 255).

Birtokraggal: *ila keñardt lomañ selveds, toñš e j z e s t ertavat* 'ne örülj a mások könnyeinek, te magad is találkozhatasz velük' (tkp. 'beléjük ütközhetsz') (ERSI 97).

e ž g a v. e z g a 'entlang, durch'. Valami mentén vagy valamin keresztül való mozgást jelölő névutó. Az *ež*-ből + *-ga* prolativusragból származik. Szemantikai megfelelés: mdM. *ezga* 'mentén, keresztül'; vö. m. *végig, át, f. pitkin, poikki*. Gen.-szal fordul elő.

Példák lokális értelemben: *virēñt e z g a jakašt ejkakšt* 'gyerekek mentek az erdön végig' (EMSZ 298; ERSI 255); *pakšañt e z g a ovto jaki* 'a mezőn medve megy át' (Evs 236); *kudoñneñ e ž g a* 'a házakon át' (EMSZ 164).

Átvitt értelemben: *varštaš sonze sazoro valmašt e z g a* 'a húga kinézett az ablakon keresztül' (P 1, 60).

Birtokraggal: *e z g a n* 'rajtam végig' (Ser 89).

e j k s 'wie, nach Art (und Weise) + G'. Az *ej*-ből (az *ejsę, ejstę* stb. analógiákra) + *-ks* translativus ragból tevődik össze. Szemantikai megfeleléshez vö. mdM. *laca, m. módján*. Gen.-t vonz.

Példák: *(ne) kudoñneñ e j k s* 'ezeknek a házaknak a módján' (EMSZ 164); *erkeñt e j k s* 'mint a tó' (Evs 59).

e j š k a 'von der Größe + G, so groß wie...'. Az *ej*-ből + *ška* comparativusragból ered. Szemantikai egyezés: mdM. *eška* 'nagyágú'; vö. m. *nagyágú, méretű*. Gen.-szal áll.

Példák: *kaltneñ e j š k a* 'e halaknak megfelelő méretű' (Evs 63); *vakanoñt e j š k a* 'csésze nagyágú' (Evs 65).

5. *e k š n e ~ e k š s e* 'hinter + D'. „Hol?” kérdésre felelő névutó. Minden valószínűség szerint az *ekš(e)* 'árnyék, hátul levő; hűvösség, hűvös' főnév -*ne* egykori locativus-essivusragos (vö. EMSZ 184, 296 — vö. még f. *-na/nä*: pl. *lwo-na* 'közelében' és *lās-nä* 'jelen'), ill. -*sę* inessivusragos alakja. Az *ekš(e)* szótövet etimológiailag összefügg a mdM. *äšä* 'friss' (vö. MCh 68) és *äšks* 'árnyék, hűvös hely' (vö. BMNy 38). Szemantikai megfelelések: m. *mögött, f. takana*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák lokális értelemben: *tetam stol' ekšne | ekšse* 'apám az asztalnál (van), (tkp. 'az a. mögött') (EMSz 296; Evs 236); *kudonl' ekšse* 'a ház mögött' (ERSI 257); *keramo ekšse ličazo* tkp. 'arca egy hajtincs mögött' (P 1, 246); itt azonban inkább az *ekšse* ('árnyékban') etimológikus jelentése látszik előtérbe kerülni — vö. uo. P. RAVILA ford.: „von Stirnhaar beschattet ist ihr Gesicht”.

Átvitt értelemben: *mürde ekšse* 'férjezett' (tkp. 'egy férj mögött') (ERSI 257) — vö. or. *zamužem*.

ekšste '(von) hinter'. „Honnan?” kérdésre felelő névutó. Az *ekš(e)* főnévre + *-ste* elativusra vezethető vissza. Szemantikailag megfelel: m. *mögül*, f. *takaa*. Nom.-acc.-t vonz, olykor viszont gen.-szal áll (l. *čiresę* alatt).

Példák lokális értelemben: *tetam lišš stol' ekšste* 'apám előjött az asztal mögül' (EMSz 296; Evs 236); *čiš vačtas pel' ekšste* 'a nap kinézett a felhő mögül' (Evs 236); *vaj sokol štakšnoš son i stan ekšste* 'a sólyom felemelkedett a szövőszék mögül' (P 1, 485); *tetañ ekšste tuiñ* 'elmentem az apámtól' (ERSI 257).

Átvitt jelentésben: *rukovodstvanzo ekšste lišems* 'eltérni az irányítástól' (ERSI 257).

ekšes ~ ekšs 'hinter + A'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. Az *ekše*, ill. *ekš-* főnévből + *-s* illativusragból épül fel. Szemantikai megfelelők: m. *mögé*, f. *taakse*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák lokális értelemben: *čiš kekšš pel' ekšs | ekšes* 'a nap elbújt egy felhő mögé' (EMSz 296 / Evs 236); *Ivan aras čuvto ekšs* 'Ivan egy fa mögé állt' (Evs 236).

Átvitt értelemben: *tejtérés lišš mirdenén mazi j čora ekšs* 'a lány férjhez ment egy szép fiúhoz' (ERSI 257 — vö. uo. az or. szerkezetet: „devuška vyšla zamuž za krasivogo molodca”).

Birtokraggal: *eš ekšezem sajsa* 'magam számára (tkp. mögé) veszem el (feleségül)' (MCh 68).

ekška (MCh-ban *ekševa* is) 'hinter...her'. Egy hely mentén való mozgást jelentő névutó. Felbontható *ekš(e)* főnévre + *-ka* prolativusra. Szemantikai egyezésként vö. m. *mögött (el)*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák: *mon i tujan pejel' ekška* 'elmegyek egy felhő mögött' (P 1, 493); *čize jutas pełtñeñ ekška* 'a nap elhaladt a felhők mögött' (ERSI 257); *čuvtñeñ ekška molš lomañ* 'a fák mögött elment egy ember' (ERSI 257); *stol' ekška ojsiñek* 'az asztalnál ültünk' (EMSz 296; Evs 236).

Határozószóként *ekška* 'titkon; a háta mögött' (vö. ERSI 257).

6. *ežems* 'anstatt, anstelle von'. Az *ežem* 'pad, hely' főnévből + *-s* illativusragból tevődik össze. Etimológiai megfelelések: mdM. *äžem* 'pad', f. *asen, asema* 'hely' (vö. MCh 64). Szemantikai egyezés: mdM. *äžems* 'helyébe'; vö. m. *helyett*, f. *asemessa, sijassa*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *čora ežems tri ešneņę* 'fia helyett neveli (azt)' (EMSz 297; Evs 233); *toñ ežems* 'te helyetted' (EMSz 297; ERSI 255); *skořina ežems kirđi esneņę* 'a jószág helyett (azt) tartja' (Evs 233).

7. *ikel'e* 'vor + D'. „Hol?” kérdésre felelő névutó. Az *ikel-če* 'előbbi' melléknévvel és az *ikel-ks* 'előrészt' főnévvel (vö. ERSI 78), valamint az *ikel-e* 'elől' határozószóval kapcsolatos. Az *-e* (? < **le*) végződésre vonatkozóan vö. az *al-o -o*-ját: a fenti végződés ez utóbbinak magas hangrendű változata lehet. Etimológiai megfelelés: mdM. *ingāl-ks* 'előrészt'. Szemantikai megfelelés: mdM. *ingālū, ingāl'sa* 'előtt'; vö. m. *előtt*, f. *edessū*. Rendszerint nom.-acc.-szal áll.

Példák lokális értelemben: *kudoñt i ke le kaš i čuvto* 'a ház előtt nő egy fa' (RESI 309); *pečka i ke le tarkazo | tarkañt i ke le lavškež* 'a kályha előtt az ágya, az ágy előtt bölcsője' (P 1, 246); *uš sukañ annañ lajka i ke le* 'a szuka Anna bódéja előtt' (P 2 G, 541).

Átvitt értelemben: *vidna miñ i grešnojfano | toñt i ke le nej ospodi* 'mi biztosan bűnösök vagyunk veled szemben, uram' (P 1, 12).

Egyáltalán nem meghatározott az *ikele* 'előtt' időhatározói funkciója. Lássunk néhány példát: *piši bañas tuimadon i ke le* 'a forró szaunába menetelem előtt' (P 2, 187); *eñe suřelneñ mon kodžñ | ... troičado i ke le* 'ezeket a fonalakat fontam én ... pünkösöd előtt' (P 2, 358); *kolmo ijede i ke le* 'három évvel ezelőtt' (RESI 196). E példánkban az *ikele* előtt álló főnév mindig ablativusban jelentkezik, nem pedig, mint szabály szerint, nom.-acc.-ban. A főnév rendkívüli viselkedése több magyarázatú lehetőséget vet fel: 1) az *ikele* határozószói szerepűnek érződik, és így a főnévre hárul az a feladat, hogy — ablativusraggal — kifejezze a szükséges időviszonyt (eszerint a *kolmo ijede i ke le* mondat szó szerinti fordítása 'három évtől előbb' lenne); 2) az *ikele* mint határozószó, az előtte álló főnévvel együtt hasonlító viszonyt jelöl¹⁷ (vö. az idézett mondatnak 'három évnél előbb' értelmezését.); 3) az *ikele* névutóként, az antoním *mejle* (l. alább) hatására ablativust vonz. A PAASONEN (P 1, 498) gyűjtötte *často i ke le sokoldo keñeř* 'egy órával a sólyom előtt érkezett' az első magyarázatot igazolhatja. Ebben az esetben a *sokoldo* (< *sokol* 'sólyom' + *-do* ablativusrag) a hasonlított szó, míg az *ikele*-t megelőző *často* főnév <: *čas* 'óra' + *-do* ~ *-to*) magában foglalja az időbeli elsőbbség értékét, a mondat logikájának követelése szerint.

Birtokraggal: *aradoja i ke le ñ* 'jelenjete meg előttem!' (P 2, 264); *i ke le ñ ek aš i* 'előttünk áll' (Evs 236).

Határozószói használatban: *uñiñek i ke le* 'mi elől voltunk' (ERSI 78); *i ke le eřamos stakal* 'előbb az élet nehéz volt' (ERSI 78).

i ke l đ e 'vor ... (fort)'. „Honnan?” kérdésre felelő névutó. Az *ikel-e*-ből + *-đe* ablativusragból áll. Szemantikai megfelelés: mdM. *ingãldã* 'elől'; vö. m. *elöl*, f. *edestã*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák lokális értelemben és birtokraggal: *šelme i ke l đ e ñ ek jomas* 'eltűnt a szemünk elől' (EMSz 297; Evs 236).

Átvitt értelemben: *šelme i ke l đ e tujems* 'elmenni a szem elől' (= látni sem bírni vkit) (ERSI 78).

Határozószói használatban: *i ke l đ e paro lomañ* 'látszatra (tkp. előlről) jó ember' (ERSI 78).

i ke le v ~ *i ke le j* 'vor + A'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. Az *ikele*-ből + *-v* (~ *-j*) lativusragból ered. Szemantikai megfelelés: mdM. *ingãli* 'elé'; vö. m. *elé*, f. *eteen*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *gošt i ke le v liš iñ* 'kimentem a vendég elé' (EMSz 297; Evs 236); *ata i ke le j saimiž | suda i ke le j tarkšimiž* 'engem a falu öregje elé vezettek, engem a bíró elé vonszoltak' (P 2, 368); *koda aran mon te pečkañt i ke le j* 'hogyan tudok én ez elé a kályha elé menni?' (P 2, 293); *molksneš alča siñst i ke le j* 'Alča eléjük ment' (P 1, 430).

Átvitt értelemben: *šelme i ke le v pongoñems* 'a szeme elé kerülni' (ERSI 193).

¹⁷ Az erzában a hasonlítást a melléknév vagy a határozószó alapfoka és a hasonlított ablativusa fejezi ki.

Határozószói használatban: *jutiń ikelev* 'előre mentem' (Evs 236); *ikelev jalgat!* 'előre, bajtársak!' (ERSI 78).

ikelga 'an...vorüber/vorbei'. Egy hely mentén való mozgást fejez ki. Az *ikel-e*-ből + *-ga* prolativusragból épül fel. Szemantikai megfelelés: mdM. *ingälgä* 'előtt (el)'; vö. m. *elöt* (*el*). Nom.-acc.-szal áll.

Példa lokális értelemben: *vaj lomań tatas jakaś sisem bazarga | sisem lavka ikelga* 'az após végigment hét bazáron, héz bódé előtt' (P 2, 461).

Átvitt értelmű állandósult szókapcsolatban: *selme ikelga* 'szemtől-szembe; szembe (mondani)' (EMSz 297; ERSI 78).

Birtokraggal: *ikelgano k jutás* 'elment előttünk' (Evs 236).

Határozószói használata is lehetséges (vö. ERSI 78).

8. *jonno* 'an/uf der Seite...'. „Hol?” kérdésre felelő névutó. A *jon* 'rész, oldal' főnévből + *-o* régi locativusragból (vö. EMSz 296) ered. Etimológiai egyezés: mdM. *jon* 'oldal, rész'. Szemantikai egyezés: mdM. *jonca*; vö. m. *oldalón*, f. *poulella*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *mon te jonno astiń* 'ezen az oldalon álltam én' (EMSz 297; Evs 235); *vit jonno astes kudjine* 'a jobb oldalon volt egy kis ház' (RESI 201).

jondo 'von...her, von der Seite...'. „Honnan?” kérdésre felelő névutó. A *jon* fn. *-do* ablativusragos alakja. Szemantikai egyezés: mdM. *jonca*; vö. m. *felől*, f. *puolella*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák lokális értelemben: *telam to jondo sas* 'apám afelől jött' (EMSz 297; Evs 235); *kizna prizemet sakšniť obed jondo* 'nyáron az esők délről érkeznek' (Evs 235); *vaj ko jondo sas te od torgovoj, tov kučiz* 'ahonnan jött a fiatal kereskedő, oda küldték' (P 1, 167); *či-valguma nej jondo baskir-vijhes kepeli* 'nyugat felől a baskír horda (dem.) egyre növekszik' (P 2, 202).

Átvitt értelemben: *sonze valtneń eratil čarkodems kavto jondo* 'az ő szavait kétféleképpen kell érteni' (RESI 74); *kudoš ušo jondo mazij* 'a ház szép kívülről' (RESI 39); *te moń rodnam tela jondo* 'ő rokonom apai részről' (RESI 363). Állandósult szókapcsolatban: *omboce jondo* 'másrésztől' (ERSI 70).

jonov 'auf...zu, auf die Seite... , in der Richtung nach'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *jon* főnévre + *-o* kötőhangzóra + *-v* lativusraga bontható fel. Szemantikai megfelelés: mdM. *jonu*; vö. m. *irányába*, *felé*, f. *puolelle*, *päin*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *varmatne paksa jonov pučil* 'a szelek a szántóföld felé fújnak' (EMSz 297; Evs 235); *ombočas tui obed jonov* 'a másik dél felé gyalogol' (P 1, 10); *nuš či lisme jonov ine kjuvon pirazo* 'a nagy kigyó feje kelet felé (néz)' (P 1, 360).

Hely-időhatározói szerepben: *škas čopod jonov mol'i* 'az idő este (tkp. sötétedés) felé jár' (EMSz 297; Evs 235).

Átvitt értelemben: *arams sonze jonov* 'melléje állni' (RESI 363).

Határozószói használatban: *moľems jonov* 'hasonlónak lenni' (tkp. '(egy) irányba menni') (ERSI 70).

jongga 'auf der Seite...vorbei'. Egy bizonyos hely mentén való elmozdulást kifejező névutó. A *jon* főnévből + *-ga* prolativusragból tevődik össze. Szemantikai egyezés: mdM. *jongga*; vö. m. *oldalán végig*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *kudo jongga jutak* 'menj végig a ház oldalán' (EMSz 297; Evs 235); *kavto jongga* 'két oldalt végig' (EMSz 79); *jutams ve jongga* 'oldalán elmenni, elvonulni' (RESI 363).

9. *jožoso* 'in der Nähe + G, nahe bei'. „Hol?“ kérdésre felelő, egy tárgy felületéhez való közelséget kifejező névutó. A *jožo* 'érzelem; felület' főnévből + *-so* inessivusragból áll. Etimológiai egyezések: mdM. *jož*, *joža* 'ua.', f. *iho* 'bőr, bőrfelület'. Szemantikai egyezés: mdM. *jožesa*; vö. m. *közlelben*, f. *vieressä*. Nom.-acc.-t vonz.

Példa lokális értelemben és birtokraggal: *jožoson ašti* 'ő a közlemben van' (Evs 236).

jožosto 'aus der Nähe + G, von'. „Honnan?“ kérdésre felelő névutó. A *jožo* főnévből + *-sto* elativusragból származik. Szemantikai egyezés: mdM. *jožesta*; vö. m. *közlelből*, f. *vierestä*. Nom.-acc.-szal áll.

Példa lokális értelemben és birtokraggal: *jožoston tuš* 'elment a közlemből' (Evs 236).

Átvitt értelemben: *lišems és jožosto* 'kikelni magából' (RESI 42).

jožos 'in die Nähe + G, nahe an + A'. „Hová?“ kérdésre felelő névutó. A *jožo* főnévből + *-s* illativusragból áll. Szemantikai egyezés: mdM. *jožes*; vö. m. *közlelebe*, f. *viereen*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *ejkakšoš ecňes avanzo jožos* 'a gyerek az anyjához simult' (RESI 95); *polanzo jožos son mađi* 'ő a felesége mellé fekszik' (P 2, 66); *o-zak moň jožos* 'ülj a közlembel' (ERSI 69).

Birtokraggal: *ozak jožoson* 'ülj mellém!' (Evs 236).

Határozószói szerepben: *jožos ecems* 'közel férközni, hozzásimulni' (RESI 95).

jožova 'nächst...vorbei'. Egy hely mentén való mozgást jelölő névutó. A *jožo* főnévből + *-va* prolativusragból kapcsolódik össze. Szemantikai egyezés: mdM. *joževa*; vö. h. *közlelben (el)*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák lokális értelemben: *meňel jožova polanaň kačanzo* 'a mező füstje az égbolt mentén (szállt)' (P 1, 363); *mon i tujan meňel jožova* 'én pedig megyek az égbolt mentén' (P 1, 493); *komolaš moda jožova acavš* 'a komló a földhöz közel kúszott' (RESI 362).

Birtokraggal: *jožovast jakatanok* 'elmegyünk mellettük' (Evs 236).

10. *jutkso* 'zwischen/unter + D'. „Hol?“ kérdésre felelő névutó. A *jutk(o)* 'köz (időben és térben)' főnévre + *-so* inessivusragra bontható fel. Etimológiai megfelelések: mdM. *jotka* 'köz', cser. *jotk-e* '-ig', f. *jutko* 'keresztfa'. Szemantikai megfelelés: mdM. *jotksa*; vö. m. *között*, f. *välissä*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *kavto čvto jutkso aštan* 'két fa között állok' (EMSz 297; Evs 234); *čora jutkso nalkšan* 'fiúk között játszom' (Evs 234); *roganzo jutkso kulomzo* 'szarvai között (van) a halála' (P 1, 49); *nekratne jutkso pavol petrovič* | *saldatne jutkso pavol petrovič* 'a regruták között van Pavol Petrovič, a katonák között van Pavol Petrovič' (P 1, 101; MCh 41). Szólásmódban: *vele jutkso* 'a faluban' (ERSI 264); *kardaz jutkso* 'valahol az udvarban' (ERSI 264).

Átvitt értelemben: *kavtotol jutkso* 'két tűz között' (ERSI 264; RESI 232).

Birtokraggal: *aštems jutkso st* 'köztük lenni' (ERSI 264).

jutksto (ritkán *jutkosto*) 'zwischen/aus... hervor'. „Honnan?“ kérdésre felelő névutó. A *jutk(o)* főnévből + *-sto* elativusragból ered. Szemantikai megfelelés: mdM. *jotksta*; vö. m. *közül*, f. *välistä*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *užerem šočko jutksto mujja* 'a baltámat gerendák között (tkp. közül) találtam' (EMSz 297; Evs 234); *pineme jutkosto ksnav muin* 'a zab között (tkp. közül) találtam borsót' (Evs 234); *čvto jutksto lišš vérgiz* 'a fák közül kijött egy farkas' (ERSI 264); *žaro*

tejtér jutksto ni a mujat 'annyi lány közül nem találsz feleséget...' (Evs 234); *vaj konañ ton nej sodasak | veše ekakšneñ* [*<ejk-*] *ton i jutksto* 'te melyiket ismered fel az összes gyerek közül...' (P 1, 86); *ulča jutksto mařavšt vajjelt* 'az utcából hangok hallattszottak' (ERSI 264); *kardaz jutksto livliž lišmeñt* 'az udvarból kivitték a lovat' (ERSI 264).

Időhatározói értelemben: *oðed jutksto teiže* 'az ebéd alatt csinálta' (ERSI 264).

Birtokraggal: *konaš jutksto ηk vešemeñe pokš* 'ki a legidősebb közületek?' (Evs 234); *koda mon jutksto st, bratcī, orgodiñ?* 'hogyan menekültem meg közülük, testvérek?' (P 2, 105).

jutks 'zwischen/unter + A'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *jutk(o)* főnévből + *-s* illativusragból származik. Szemantikai megfelelés: mdM. *jotks*; vö. m. *közé*, f. *välin*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák lokális értelemben: *pilgem šočko jutks ponks* 'a lábam gerendák közé szorult' (EMSz 297; Evs 234); *nelža teñ lišems jalga jutks* 'nem mehetek ki a barátnőim közé' (P 1, 287); *vaj koda lišil gřešnoj eruma jalga jutks* 'és amikor a szegény Erjuma barátai közé ment...' (P 1, 408); *eli sajsamak ejkakšot jutks* 'vagy gyerekeid közé veszel engem' (P 2, 259).

Társhatározói értelemben: *uk nelža molems azravkañe oja jutks* 'az asszony nem mehet a játszótársnőivel' (P 1, 477).

Birtokraggal: *jutkozost praš* 'közéjük esett' (Evs 234); *ton ila peða jutkozost* 'ne állj be közéjük' (P 2, 498).

jutkov 'zwischen/unter + A'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *jutko* főnévből + *-v* lativusragból tevődik össze. Szemantikailag megegyezik a *jutks* névutóval. Nom.-acc.-t vonz.

Példák: *lišems kardaz jutkov* 'kimenni az udvarba' (tkp. 'udvar közé') (ERSI 264); *lišems vele jutkov* 'társaságban mutatkozni' (tkp. 'kimenni a falu közé') (ERSI 264).

jutkova 'zwischen/unter... hindurch, zwischen... hin'. Egy hely mentén v. egy helyen keresztül való mozgást jelentő névutó. A *jutko* főnévből + *-va* prolativusragból áll. Szemantikai megfelelés: mdM. *jotkōva* 'között (el)'; vö. m. *között (el)* vagy *között (át)*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák lokális értelemben: *šuro jutkova ila jaka* 'ne menj át a gabona között' (EMSz 297; Evs 234); *pakšava jutī šuro jutkova* 'járákál a szántóföldön a gabona között' (P 1, 344); *liš šijañ ortava | šijañ stolba jutkova* 'egy ezüst kapun át ment ki ezüst félfák között' (P 2, 218).

Időhatározói szerepben: *kavta* (= *kavto*)-*kolmo kov jutkova* 'két-három hónapon belül' (RESI 292).

Birtokraggal: *jutkova ηk jakan* 'közöttetek megyek' (Evs 234); *jutkovast a jutavat* 'közöttük nem mehetsz át' (ERSI 264).

11. *karšo* (olykor *karčo* 'wider, entgegen'. Tatár jövevényszó: vö. tat. *karšō* (EMSz 188, Evs 233 stb.). Szemantikai megfelelés: mdM. *karša*; vö. m. *ellen*, *szembe(n)*, f. *vasten*. Gen.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *varmañt karšo molems takal* (= *stakal*) 'nehéz volt szél ellen menni' (EMSz 298); *ujems čudemañt karšo* 'az árra szembe úszni' (RESI 309); *lovoš činñt karšo vandoldī* 'a hó csillog a napon, a nappal szemben' (ERSI 42). Állandósult szókapcsolatban: *karado karšo aštems* 'egymás ellen lenni' (ERSI 89).

Időhatározói értelemben: *inečin karšo kudov pačkodiñek* 'húsvét táján érkeztünk haza' (EMSz 298; Evs 233); *kozlofkaso vožnešeniñ jañ karčo*

puřnavit' teľen babinet' 'Kozlovkában áldozócsütörtök előestéjén összegyűlnek a falu öregasszonyai' (P 3, 24).

Átvitt értelemben: *ila arše vejsen' teľen karšo* 'ne szegülj szembe a közös ügynek!' (EMSz 298); *veše narodoš staš vragonit' karšo* 'az egész nép szembeszállt az ellenséggel' (RESI 48); (*teň*) *kise (teň) karšo arsemat* 'érvek (e)mellett és (ez) ellen, érvek és ellenérvek' (RESI 83).

Birtokraggal: *karšonok erit'* 'velünk szemben laknak' (tkp. 'élnek') (Evs 233); *virse karšonok vergis ponks'* 'az erdőben elénk került egy farkas' (Evs 233).

Határozószói használatban: *karšo molems* 'szembeszegülni, ellenkezni' (ERSI 140); *karšo tišems* 'kimenni elébe' (ERSI 91).

12. *keles* 'überall in + D'. A *kele* 'szélesség' főnévvel van kapcsolatban (vö. mdE. *kelej* 'széles' is). A szóvégi -s az illativusi esetvégződést mutatja. Etimológiai megfelelés: mdM. *kele* 'szélesség' (*keľi* 'széles'); vö. cser. *kelge* 'mély'. Szemantikai megfelelés: mdM. *keles* 'szélességben; mindenütt -ben'; m. *mindenütt -ben*, f. *kaikkialla -ssa*. Rendszerint gen.-szal áll.

Példák: *sovetskoy lotičikne veše mireňt keles slabiz minek Rođijanit'* 'a szovjet repülők mindenütt a világban dicsőséget szereztek hazánknak' (EMSz 168); *tiň noldiňka ošon keles | kuluma-ška slaviňem* 'hagyjátok mindenütt a városban (keringeni) halálórám hírét' (P 2, 175); *kardazot keles sradozo kukovon jakstere verze* 'a kakukk piros vére terjedjen szét mindenütt az udvarodban' (P 2, 247); *pakšan keles jakin'* 'az egész szántóföldön gyalogoltam' (ERSI 96).

Határozószói használata is lehetséges (vö. RESI 53: or. *všir* 'szélességben' = mdE. *keles*).

13. *kece* (*ketse ~ kedse*) 'bei'. 'Hol?' kérdésre felelő névutó. A *keď* 'kéz' főnévből + -se inessivusragból származik (a -se s zöngétlen réshangjával való találkozásakor a *keď* szóvégi *d*-je a megfelelő zöngétlen *t*-vé alakul át; a *ts* hangkapcsolat c affrikataként realizálódik). Etimológiai egyezések: mdM. *käđ*, cser. *kíd*, m. *kéz*, f. *käte*. A finnugor alapalak: **käte* (MSz-FE 2:362). Szemantikai egyezés: mdM. *käđsa ~ käřsa*; vö. m. -nál/-nél, f. *luona*. Gen.-t vonz.

Példák: *teľat minek kece (ketse)* 'apád nálunk van' (Evs 235); *son moň kedse* 'ő nálam van' (RESI 378).

Birtokraggal: *kedsem* 'nálam' (ERSI 95); *kedset* 'nálunk' (ERSI 95).

kectę (~ *ketstę ~ kedstę*) 'von'. 'Honnan?' kérdésre felelő névutó. Az említett átmeneteken keresztül a *keď* főnévből + *stę* elativusragból jön létre. Szemantikai megfelelés: mdM. *käđsta ~ käřsta*; vö. m. -tól/-től, f. *luota*. Gen.-szal fordul elő.

Példák: *minek kedstę* 'tőlünk' (ERSI 95); *mon zajom sain' sonze kedstę* 'tőle vettem kölcsön' (RESI 378).

Birtokraggal: *teľat tiš kectęnek (ketstęnek)* 'apád elindult tőlünk' (Evs 236); *nej uš a meňdado kectęnek (ketstęnek)* 'most már nem szabadultok tőlünk' (Evs 236).

kec (~ *ketš ~ kedš*) 'zu'. 'Hová?' kérdésre felelő névutó. A *keď* főnéven + -s illativusragon alapszik. Szemantikai megfelelés: mdM. *käđs ~ käřs*; vö. m. -hoz/-hez/-höz, f. *luo(kse)*. Gen.-szal áll.

Példa: *jarmakost minek kec (ketš) ponks'* 'az ő pénzük hozzánk került' (Evs 236).

NB. A *keçe*, *kectę*, *kec* névutók leginkább személynévvel és személynévmasokkal is használatosak.

14. *kis* ~ *kisę* 'für', 'wegen'. A *ki* 'út' főnévből + *-s* ~ *-sę* illati-vusi, ill. inessivusi végz.-ből képződik (*kis* ~ *kisę* meglehetősen pontossággal éppen a ném. *wegen* [vö. *Weg* 'út'] viszonyzóval fordítható). Etimológiai megfelelés: mdM. *ki* 'ua.'; vö. f. *kuja* 'sikátor'. Szemantikai megfelelésként: vö. mdM. *-ksa* ~ *inksa* '-ért', valamint m. *-ért*, *miatt*, f. *vuoksi* 'miatt'. Gen.-t vonz.

Példák okhatározói értelemben: *męzeń kis melavtado* 'miért keseregtek?' (EMSz 298; Evs 233); *każems vadra robotarń kis* 'megjutalmazni a jó munkáért' (RESI 45); *ila rızne polaj moń kis* 'ne aggódj, hitvesem, értem' (P 1, 184); *ila avarń ravż andamo teń kisę* 'ne sírj ezért, sötétbarna Andjamo' (P 1, 374); *avarńi, staršej, son nej moń kisę* 'ő miattam sír, öreg' (ti. 'vezér') (P 2, 99).

Célhatározói értelemben: *męzeń ki z etatado*¹⁸ 'mi célból éltek?' (Evs 233); *molan jarmakoń kisę* (~ *kis*) 'pénz után megyek' (EMSz 298; Evs 233); *moń kis sańt* 'értem jöttök' (Evs 233); *uż męzeń kisę mon awaj męran?* 'mi célból mondom én: „Anyá”?' (P 1, 130).

Különböző jelentésekben: *mńń ańtelano mńreń kis* 'mi a béke mellett állunk' (RESI 185); *kulj a kulj, kuluma, moń kisę* '(kérdem,) halál, ó helyettem akar-e halni' (P 1, 134) *maksoms vajgel bolševiktńeń kandidatońt kis* 'a bolsevikok jelöltjére szavazni' (RESI 99).

Birtokraggal: *kisęnzę sańt* 'érte jöttök' (Evs 233); *astede kisęń* 'álljatok mellett (= a pártomon)' (Evs 233).

15. *koras* Jelentésekben gazdag névutó: a) lokális = 'gegenüber; an/zu'; b) átvitt lokális = 'wider, gegen; unter + D'; c) módhatározói = 'gemäß, nach'; d) hasonlító határozói = '(Komp. +) als; so... wie'; e) tekin-tethatározói = 'verglichen mit, im Verhältnis zu, betreffs'; f) részeshatározói = 'für'; g) okhatározói = 'wegen'. Etimológiailag a mdM. *koräs* (*korä*) 'illetően, képest, szerint' és a kazányi tat. *kürä* 'ua.' névutókkal rokon (vö. cser. *kōra* 'miatt'). A szóvégi *-s* az illativusi esetraggal azonos. Részleges szemantikai megfelelésként vö. m. *szerint*, *módján*, f. *mukaan*. Gen.-szal áll.

Példák: a) *erńt mńnek koras* 'velünk szemben laknak' (ERSI 110); *koda sakšnoś murzań koras* 'mihelyt (a mennydörgés) a murzához¹⁹ elért...' (P 1, 125).

b) *mńnek koras kijak a čidardj* 'nekünk senki nem áll ellen' (ERSI 110); *Stalinęń rukovodstvań koras izńńnek* 'Sztálin vezetésével győztünk' (ERSI 110).

c) *le moń koras* 'ez természetem szerint van' (tkp. 'nekem megfelelően') (ERSI 110); *kemńe pilgeń koras* 'a csizma a láb mérete szerint való' (ERSI 110); *šubaś rungoń koras* 'a bunda termet szerint (készült)' (ERSI 110); *savoms męleń koras* 'az ízlést illetően megfelelni' (RESI 41); *tebeń koras* 'érdem szerint' (EMSz 299; ERSI 110); *Lońań koras kijak a mańtj řisovamo* 'Ljonja módján senki sem tud rajzolni' (EMSz 299).

d) *mńnek koras őjjev kijak araś* 'senki sem erősebb nálunk' (ERSI 110); *pičes tumońt koras sęrej* 'a fenyő magasabb a tölgynél' (ERSI 110);

¹⁸ Az *etatado* kezdő magánhangzójával való összekapcsolódáskor a szabályos *kis* *-s* hangzója zöngésül: ebből *kiz*. (Sok a hasonló eset!)

¹⁹ Murza: tatár feudális cím.

moñ k o r a s vé lomaŋgak aras' olyan, mint én, senki sincs' (Evs 233). Szólás-módban: *ikelen k o r a s sēdejak pek* 'jobban, mint valaha' (ERSI 110).

e) *jutas ijeñt k o r a s produkcijanit kasomazo* 'a termelés emelkedése a múlt évihez képest' (RESI 309); *obučanzo k o r a s son lomañes paro* 'természetére nézve (ő) jó ember' (RESI 205); *teñ k o r a s mezejak a meřevat* 'azzal kapcsolatban semmit sem fogsz mondani' (ERSI 110).

f) *vejkiñeñ k o r a s son urva vešni* '(ő) menyet keres az egyetlen (fia) számára' (P 1, 272).

g) *iskusstvanit večkemañ k o r a s* 'a művészet szeretete miatt' (RESI 131).

Birtokraggal: *eš k o r a z o t mirde vešnek* 'keress egy magadhoz való férjet!' (Evs 233); *a liši k o r a z o t istamo lomañ* 'egy ilyen ember nem lép fel ellened' (Evs 233); *k o r a z o n z o a savtsak* 'neki nem tudsz ellenállni' (ERSI 110).

16. *k u n š k a s o* (ritkábban *k u n č k a s o*) 'mitten, in der Mitte + G'. „Hol?'' kérdésre felelő névutó. A *kunška* (~ *kunčka*) 'közép' főnévből + -so inessivusragból ered. Etimológiai megfelelés: mdM. *kučka* 'közép'. Szemantikai megfelelés: mdM. *kučkasa* ~ *kunčkasa* 'közepén'; vö. m. *közepén*, *közepett*, f. *keskellä*. Gen.-szal áll (versben nom.-acc.-szal is).

Példák: *vedeñ k u n š k a s o tol paļi* 'a víz közepén tűz ég' (EMSz 299); *vaj moŗa moŗa k u n č k a s o* 'a tenger, igen, a tenger közepén' (P 1, 13); *viřeñt k u n č k a s o bojartneñ erkĩne* 'az erdő közepén van a bojárak kis tava' (P 2, 19); *miñek k u n š k a s o* 'közöttünk' (ERSI 115).

Birtokraggal: *keđ k u n č k a s o n d o* (= *kunčkasonzo*) *a moñ čovsiñim* '(ő) megdörzsölt engem a kezeivel' (tkp. 'kezei között') (P 2, 8).

Határozószóként is használatos (vö. RESI 287).

k u n š k a s t o ~ *k u n č k a s t o* 'aus der Mitte + G'. „Honnan?'' kérdésre felelő névutó. A *kunška* ~ *kunčka* főnévből + -sto elativusragból áll. Szemantikai megfelelés: mdM. *kučkasta* ~ *kunčkasta* 'közepéből'; vö. m. *közepéből*, f. *keskeltä*. Gen.-szal (vagy nom.-acc.-szal) áll.

Példák: *pokš vele k u n č k a s t o bojar ava kundatan* 'kiveszlek a nagy falu közepéből, bojár asszony' (P 1, 377); *čar bazaroñ k u n č k a s t o* 'egy üres bazár közepéből...' (P 2, 485).

k u n š k a s ~ *k u n č k a s* (nagyon ritkán *k u ŋ š k a s* is — l. alább) 'in die Mitte + G'. „Hová?'' kérdésre felelő névutó. A *kunška* ~ *kunčka* főnévből + -s illativusragból kapcsolódik össze. Szemantikai megfelelés: mdM. *kučkas* ~ *kunčkas* 'közepére'; vö. m. *közepére*, *közé*, f. *keskelle*. Gen.-szal (vagy nom.-acc.-szal) áll.

Példák: *ravñ (< ravoñ) k u n š k a s pačkoleš* 'a Volga közepére jött' (P 1, 17); *son bazar k u n č k a s te ivan ata veļiže* 'az öreg Ivan a bazár közepére vezette' (P 1, 178); *pačkodekšneš ravž andamo viř k u n č k a s* 'a barna Andjamo az erdő közepére ért' (P 1, 371); *koda pačkuđi (< -kođi) đikoj šteps | vaj đikoj štepeñ son k u n š k a s* 'amikor egy vad sztyeppére ér, egy vad sztyeppe közepére' (P 2, 65); *kardas k u ŋ š k a s lotkamo* '...mitten im Hofe stehen zu bleiben' (P 2, 324).

Birtokraggal: *k u n š k a z o s t sajniž andamoñ rozbojñik* 'a zsványok maguk közé vették Andjamot' (P 1, 155).

k u n š k a v a (~ *k u ŋ š k a v a*) 'mitten durch'. Egy helyen keresztül való mozgást jelentő névutó. A *kunška* főnévből + -va prolativusragból származik. Szemantikai megfelelés: mdM. *kučkava* ~ *kunčkava* 'közepén át'; vö. m. *közepén végig*. Gen.-szal (vagy nom.-acc.-szal) áll.

ERSI 113); *molán jakan kazan ošon k u v a l m a* 'megyek, kóborlok Kazány városán át' (P 1, 463); *pandoñ k u v a l m a kafto kedenzę* 'a hegy mentén (kinyújtva) mindkét karja' (P 1, 270).

Állandó határozó kifejezésére: *narmat k u v a l m a, bojar avat, jofta-tamk* 'mi, bojár nők, a madárról beszélünk' (P 2, 429; Kadom-nyelvjárás).

A magyar tárgy kifejezésére: *zol avarttaja ton beřiñ polat k u v a l m a* 'sirasd csak a tehetetlen feleségedet!' (P 2, 109).

Okhatározói értelemben: *viškine polañ k u v a l m a* 'a kicsi feleségem miatt' (P 1, 248); *paro pırevet k u v a l m a | vištlan paro lomañde* 'a te jó²⁰ eszed miatt szégyenkezünk a jó emberek előtt' (P 2, 299).

Birtokraggal: *uk lamo tela k u v a l m a st sijnst čuđi* 'sok test sodródik rajtuk végig' (P 1, 152); *kortñnek k u v a l m a n z o* 'beszéltünk róla' (ERSI 113).

18. *langso ~ lanxso* (kivételesen *lanxso* — l. alább) 'auf + D, an der Oberfläche...'. „Hol?” kérdésre felelő névutó. A *lang(o) ~ lang(o)* 'felület' főnévből + *-so* inessivusragból épül fel (a *langso/langso g*-je, az utána következő zöngétlen *s* hatására, a kiejtésben *k* felé hajlik: innen a *lanxso* írásmód). Etimológiai megfelelések: mdM. *langa* 'felület, fent levő rész', cser. (*šör-*)*lađ* '(tej)föl'. Szemantikai megfelelés: mdM. *lanksa ~ langsa* '-on'-en/-ön'; vö. m. *rajta*, f. *päällä*. Nom.-acc.-t (ritkán gen.-t [vö. P 2, 147]) vonz.

Példák lokális értelemben: *kaštomo langso dedamgak ĵeroj* 'a kemen-cén a nagyapám is hős' (köz. m.; ERSI 92); *stol langso kñiga* 'az asztalon van egy könyv' (EMSz 297); *kodamo čuřto mastorot lanxso* 'micsoda fa (nő) a földeden!' (P 1, 33); *še lugañt lanxso pırijomnoj kudo* 'azon a réten van a sorozó központ' (P 2, 96); *šapkañ lanxso pad kandž* 'auf der Mütze trägt er eine Pfotze' (P 2, 147).

Átvitt lokális értelemben: a) *vešeme lanxso ton i pokš ulat* 'te leszel a főnök (tkp. 'nagy') mindenki felett' (P 2, 44), *ešiv lanxso | veši viškšęš pezeleş* 'rajtam minden szégyen és bűn...' (P 2, 309), *texnikas sajs veřev pıriodañ langso* 'a technika győzedelmeskedett a természet felett' (RESI 48); b) *kuloma langso* 'halál óráján' (ERSI 114); c) *mastoroñt lanxso son kilej aras | narodoñt lanxso son i ruz aras* 'a földön nincs egy nyírfa, a nép között egy orosz sem' (P 1, 68; MCh 38); d) *meže lanxso mñn spora-tıno* 'min kell vitatkoznunk' (P 2, G, 553). Szólásmód: *el' (čut) kirđebems (aštems) pilęe langso* 'alig állni a lábán' (RESI 78).

Hely-módhatározói értelemben: *udoms boka langso* 'az oldalán aludni' (RESI 27); *vejke pilęe langso vasov a čıjevat* 'fél lábon nem futsz messzire' (köz. m.; ERSI 166); *aštems udalče lapine langso* 'hátsó lábán állni' (ERSI 119; RESI 167).

Birtokraggal: *garuznoj panar langsonzo* 'rajta delén ing (van)' (ERSI 57).

Határozószói használatban: *lanxso palazo rauškač* 'rajta (tkp. 'fent') az inge fekete lett' (P 1, 141).

NB. *kolmo langso* 'trojka' (tkp. 'háromon'); a *kolmo langso* szókapcsolat minden esetben változatlan marad — vö. *jutašt kolmo langso* 'trojkával mentek' (RESI 376).

²⁰ Ironikusán.

langsto ~ lan̄ksto 'von...herab/ab, von der Oberfläche...'. „Honnan?” kérdésre felelő névutó. A *lang(o) ~ lan̄g(o)* főnévből + *-sto* elativusragból ered. Szemantikai megfelelés: mdM. *lanksta ~ langsta*; vö. m. *-ról/-ről*, f. *päältä*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák lokális értelemben: *stol' langsto kúigan̄t tuk!* 'hozd el a könyvet az asztalról' (EMSz 297); *son šuro lan̄ksto rosa a praft̄j' ʔ* nem rázza le a harmatot a gabonáról' (P 1, 344); *kaštomo langsto Moskovos̄ a nejavi* 'a kemencéről nem látható Moszkva' (köz. m.; ERSI 92); *tujems ki langsto* 'letérni az útról' (RESI 352); *alaša langsto valgovtoms* 'lóról leszállni' (ERSI 40).

Átvitt lokális értelemben: *koňov lan̄ksto art liffi' ʔ* papírból ingsegélyt készít' (P 1, 419) — de vö. uo. P. RAVILA ford.: „sie bringt einen Hemdbesatz (fein wie) aus Papier hervor”. Szólásmódban: *púlge langsto prams* 'leesni a láb(á)ról, nem állni a lábán' (RESI 334; vö. or. „sbit'sja s nog”).

Birtokraggal: *lan̄kstonzo odužanzo šede kurok kavin̄ze* 'magáról (tkp. 'róla' villámgyorsan ledobálta ruháit' (MCh 7).

Határozószói használatban: *kajaft̄j lan̄ksto, bratīj, paliñem* 'leveték rólam' (tkp. 'felülről') az ingescském, testvérek' (P 2, 105).

langs ~ lank̄s (lan̄ks) 'auf + A, an die Oberfläche...'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *lang(o) ~ lan̄g(o)* főnévből + *-s* illativusragból áll. Szemantikai megfelelés: mdM. *lank̄s ~ langs*; vö. m. *-ra/-re*, f. *päälle*. Nom.-acc.-szal (olykor gen.-szal) fordul elő.

Példák lokális értelemben: a) *stol langs obed purnast̄* 'az ebédet fölrakták az asztalra' (EMSz 297; Evs 236), *lamo mastor lan̄ks beda tejevi* 'sok csapás támad a földre' (P 1, 11), *kev langs kev a kadoms* 'követ követ (tkp. 'kőre') nem hagyni' (RESI 146), *šormadoms jakštere laz langs* 'rárni egy piros deszkára' (RESI 114), *narodos̄ kajav̄s ploščadent̄ lank̄s* 'a nép a térre özönlött' (RESI 268), *noldams venčent̄ ved langs* 'csónakot vízre bocsátani' (RESI 358), *pužas̄ torgovoj koňilkanzo lan̄ks* 'a kereskedő térdre esett' (P 1, 319), *koda tukšnos̄ son rav lan̄ks* 'amint leért a Volgára' (P 1, 17), *vizavtoms kiskañt̄ rivežent̄ langs* 'ráuszítani a kutyát a rókára' (ERSI 53), *kavto numolo langs ledat, vejkejak a tokavi* 'két nyúlra lősz, egyet sem találsz el' (köz. m.; ERSI 120); b) *keřams šormadovks kebeñt̄ langs* 'bevésni egy feliratot a kőbe' (RESI 60), *noldak ton šorma mastorot lan̄ks* 'küldj egy levelet hazádba!' (P 1, 86); c) *vaj koda moliv̄ñ letakan̄ dušan̄ sonze orta lan̄ks nej* 'amikor a bátyám, az én szívem kapujához értem...' (P 1, 55); d) *konata čavuv̄s ki lan̄ks* 'aki útközben odaveszett...' (P 2, 523).

Átvitt lokális értelemben: *karmaš šmetamo činemen̄ son lan̄ks* 'ő elkezdett célozni a nyestre' (P 1, 351); *ton azo vanok še tikšineñt̄ lan̄ks* 'menj, nézz arra a növényre' (P 1, 252); *šizemañt̄ lank̄s apak vano* 'ügyet sem vetve (tkp. 'nem nézve') a fáradságra' (RESI 218); *koda van̄j tejt̄er kakan̄ šormast̄ lan̄ks* 'amikor ránéz a kislány levelére...' (P 1, 464); *ila nađija, tetakaj, minek lan̄ks ton i điriñem* 'ne bízz bennünk, apám, táplálóm' (P 1, 474); *eš langs sajems* 'magára venni' (RESI 299); *otbetstvennoštes̄ prī t̄ñk langs* 'a felelősség rátok hárul' (RESI 170); *lotkams koj-kona fakt̄neñ langs* 'elidőzni néhány tényen' (RESI 241); *pongoms sudon̄ ežem langs* 'a vádlottak padjára jutni' (RESI 341); *žalobak, dugaj, minek lan̄ks* 'ránk panaszkodj, húgocskánk!' (P 2, 244); *niške-pas keždas̄ son murza lan̄ks* 'Niške-pas (= Teremtő Isten) megdühödött a murzára' (P 1,

123); *čumočiñt putoms tija lomañ la n k s* 'másra háritani a hibát' (RESI 39); *šormactoms gazeta la n g s* 'előfizetni egy újságra' (RESI 58).

Időhatározói értelemben: *sutka la η k s šiñme jarsamo* 'enni-inni huszonnégy órán át; um einen Tag und eine Nacht zu essen und zu trinken' (P 2, 321); *tele la n g s ovtnę madñit pizežest* 'télre a medvék lefekszenek a barlangjukban' (RESI 111).

Módhatározói értelemben: *vanca tuiđe baškir maro ve keđ la η k s* 'látom, egy kézfogással megegyeztek a baskírral' (P 2, 291).

Eszközhatározói értelemben: *jarmak lang s véčkemañt a ramasak* 'pénzzel nem vásárolod meg a szerelmet' (RESI 267).

Célhatározói értelemben: *naukatñeñ kandidatorñ štepeñ la n g s dišser-tacija* 'disszertáció a tudományok kandidátusa címért' (RESI 80).

Birtokraggal: *kodajak a savtsa lang ozon zo* 'semmiképpen sem fogom őt (tkp. 'rá') kielégíteni' (ERSI 189).

Határozószói használata: *tivtęms lang s* 'felülre hozni' (ti. felfedni) (ERSI 123).

la n g o v 'auf + A, an die Oberfläche...'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *lang s* szinonimája. A *lango* főnévből + -v lativusragból tevődik össze. Megfeleléseket l. *lang s* a. Nom.-acc.-t vonz.

Példa: *adado, jalgat, kudov ili piže luga la n g o v* 'menjetek, fiúk, haza vagy a zöld rétre' (EMSz 95).

la n g a ~ la η g a (< *langga*) 'auf/über... entlang/hin'. Egy hely mentén vagy helyen át való mozgást jelentő névutó. A *lang(o) ~ lang(o)* főnévből + -ga prolativusragból ered. Szemantikai megfelelés: mdM. *langa*; vö. m. *vęgig*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák lokális értelemben: a) *puleš kepeñ kiñt la n g a* '(a) por kavarog az úton végig' (RESI 40), *kñigatñeñ erabi aravñęms lavša la n g a* 'el kell rendezni a könyveket a polcokon' (RESI 21), *suvoš acavkñšoš vireñt la n g a* a köd szétterült az erdő fölött' (RESI 25), *ki la n g a oboz jutñ* 'az úton halad egy szekérkaraván' (EMSz 297), *stoleñt la n g a acast jakšteře stolešnik* 'az asztalon végigterítették egy piros abroszt' (EMSz 297), *nurdjñeñne kirakstñj ej la n g a* 'a szánkók végigcsúsznak a jégen' (RESI 342), *potopa tui mastor la η g a* 'árvíz jön a földre' (P 1, 11), *ton ila puva piče-vir la η g a* 'ne fűjj a fenyőerdőn végig!' (P 1, 450), *kolmo veđ la η g a veđ-kebenę* 'három folyón végig vannak vízimalmai' (P 2, 75); b) *javlaftñže rod la η g a* 'kihírdette a rokonság között' (P 2, 218), *moñ jalgan ojan, avakaj, la η g a* 'barátnőim, játszótársnőim között, anyám...' (P 1, 315), *gador orožija la η g a javšekñeš* 'Gador szétosztotta a varázslók között' (P 2, 57).

A magyar tárgy kifejezésére: *pokš rodña la η g a jakamo* '(elme)gyek végiglátogatni a nagyszámú rokonságot' (P 2, 387); *ada, bojar-avaks-čim, ... | pokš rodña la η g a teřeņe* 'gyere, kedves bojár asszonyom, ... meghívni a nagyszámú rokonságot' (P 2, 368).

Allandó határozó kifejezésére: *mon teñ la n g a mariñ añsak koj-meže* 'én erről éppen csak hallottam valamit' (RESI 181); *kortñęk toñ la n g a* 'beszéltünk rólad' (ERSI 119).

Időhatározói értelemben: *ašolgadoma la n g a kundñęk sokamo* 'hajnalban szántánai kezdtünk' (ERSI 26).

Határozószói használatban: *la n g a mazij, añsak potmozo naksado* 'kívül (tkp. 'fent') szép, csakhogy a belseje rothadt' (köz. m.; ERSI 119).

19. *ma la s o* 'neben/nächst + D'. „Hol?” kérdésre felelő névutó.

A bizonytalan eredeti jelentésű, ma 'közelség, szomszédság'-ot jelentő *mala-*tövből + *-so* inessivusragból származik. Etimológiai megfelelések: mdM. *mala* mn. 'közeli', hat. 'közel', f. *malo* 'szakadék, hasadék'. Szemantikai megfelelés: mdM. *malasa*; vö. m. *mellett*, f. *rinnalla*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *etan véđ mala so* 'víz mellett élek' (EMSz 297; Evs 234); *Moskov mala so uli Tušina véle* 'Moszkva mellett van Tušino falu' (EMSz 78).

Birtokraggal: *mala son* 'mellettem' (ERSI 129).

Határozószói használatban: *víreš mala so* 'az erdő közel van' (ERSI 129; vö. még Evs 227).

A *malaso* melléknév is lehet, 'közeli' jelentéssel (vö. ERSI 129).

mala sto 'von...her', „Honnan?” kérdésre felelő névutó. A *mala-*tövön + *-sto* elativusragon alapul. Szemantikai megfelelés: mdM. *malasta*; vö. m. *mellől*, f. *rinnalla*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *čuvtoit mala sto tuk* 'gyere el a fa mellől!' (ERSI 129); *čuvto mala sto* 'egy fától' (EMSz 297).

Birtokraggal: *mala ston zo orgodl* 'fuss el tőle!' (ERSI 129); *mala sto t muize* 'melletted (tkp. 'mellőled') találta meg' (ERSI 129).

Határozószói használatban: *mala sto sajl* 'közelről vedd el!' (Evs 234); *son saš mala sto* 'ő kezelőre jött' (ERSI 129); *vasov putsak, mala sto musak* 'távol teszed le, közel találod meg' (MCh 2).

mala s 'an/neben + A'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *mala-*tövből + *-s* illativusragból ered. Szemantikai megfelelés: mdM. *malas*; vö. m. *mellé*, f. *rinnalle*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *véđ mala s moiin* 'elmentem a folyó mellé' (EMSz 297; Evs 234); *kudo mala s pačkodiv* 'közeledtem a házhoz' (Evs 234); *uk užo molan lelakan dušan mala s orta lanks nej* 'várj, odamegyek a kapuhoz a bátyám, az én szívem mellé' (P 1, 56).

Birtokraggal: *sak mala zon* 'gyere mellém!' (Evs 134).

Határozószói használatban: *mala s putik* 'tedd (ide) közel!' (ERSI 129).

mala v 'an/neben + A'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *mala-*tövből + *-v* lativusragból épül fel. Szemantikai megfelelés: mdM. *malav* 'mellé'. Nom.-acc.-szal áll.

Példák lokális értelemben: *véđ mala v moii* 'víz mellé megy' (EMSz 297); *ton azo ozak še tikšeš mala v* 'te menj, ülj a növény mellé!' (P 1, 252); *ton sakajata ton i moii mala v* 'te, gyere mellém!' (P 1, 352); *koda tijn pačkullado d'irineh talaš kardazondo di mala v* 'amint szeretett apám udvarának közelébe értek' (P 2, 475).

Átvitt lokális értelemben: *čizę moii valgoma mala v* 'a nap este felé jár' (ERSI 151).

Határozószói használatban: *jakšamoš pačkoleš mala v koloŋjemeii gradusos* 'a fagy közel harminc fokhoz ért' (ERSI 81); *mala v sak* 'gyere közel!' (ERSI 129).

mala va 'an...vorbei'. Egy hely mentén való mozgást jelölő névutó. A *mala-*tövön + *-va* prolativusragon alapszik. Szemantikai megfelelés: mdM. *malava*; vö. m. *mellett (el)*. Nom.-acc.-t vonz.

Példa: *kudo mala va jakan* 'elsétálok a ház mellett' (EMSz 297).

Birtokraggal: *mala vanok ila juta* 'ne menj el mellettünk!' (ERSI 129).

Határozószói használatba szabályos (vö. ERSI 129).

20. *mar to* vagy *mar o* (az utóbbi főként a népköltészetben használatos) 'mit; und'. Az első alak (mdM. megfelelője a *marxta* '-val/-vel') BUDENZ szerint „ragtalan locativusnak látszik”, a *mar to*, ill. *marxta* homofon töből (vö. BMNy 37), EVSEV'EV és SEREBRENNIKOV szerint pedig kapcsolatban állhat a 'rakás, csoport' jelentésű md. *mar* főnévvel (l. Evs 232, SER 248). A *mar o* alak kétségtelenül ezen a főnéven alapszik, amelyhez az mdE.-ban az -o archaikus locativusi végződés csatlakozik, míg a mdM.-ban a mai inessivusi rag hozzátételével a *mar sa* 'együtt' származék jelentkezik (vö. Mokšansko-russkij sl. 157). A *mar to* változatra visszatérve, azt hiszem, feltételezhetjük a következő etimológiát: *mart-* (? < *mar* + *-t* ősi gyűjtőnévképző) + *-o*. Etimológiaiailag összefüggésbe lehetne talán hozni a cser. *mart-e* '-ig' és a m. *mart* 'part' szavakkal. Jelentését illetően vö. m. -*val/-vel*, és, f. *kanssa, ja*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák társhatározói értelemben: a) *Vaňa mar to molan bazarov* 'Vanjával a bazárba megyek' (EMSz 297); *deputatont vastovtoms kočkiatneň mar to* 'megszervezni a képviselőnek a választókkal való találkozását' (ERSI 45); *vaj dikoj štepeš kandratejš | robotnikenz mar to son nej soki* 'a vad sztyeppén Kandratej szánt a dolgozóival' (P 1, 79); *son šini jarsi son bojar mar to* 'ő eszik-izsik a bojárokkal' (P 1, 327); *karman kipaňa sonze mar to mon kortamo* 'beszélni fogok vele, Kipanja' (P 1, 158). Állandósult szókapcsolatokban: *meže sonze mar to tejnát?* 'mit tehetsz vele?' (ERSI 213); *lija mastor mar to trgovamo* 'külkereskedelem' (tkp. 'kereskedelem' más földekkel) (RESI 42); *sonze mar to ve keđ jonov aštica* 'büntársa' (tkp. 'vele egy börtben levő') (ERSI 131). b) *ne virtheva ružija mar to jakan* 'ezekben az erdőkben puskával járok' (Evs 50); *vojnaso peličas — ružija mar to tandavks* 'a gyáva háborúban — madárijesztő puskával' (köz.m.; ERSI 163); *obedstę ulneš jam šivel mar to di kaša oj mar to* 'ebédre volt leves hússal és kása vajjal' (EMSz 297); *kardazso aštes veđ mar to kuvšin* 'az udvarbam állt egy kancsó, vízzel' (EMSz 78); *zashuga mar to lomaň* 'kiváló (tkp. érdemekkel) ember' (ERSI 73); *pondakš čer mar to lomaň* 'kócos hajú (tkp. 'kócos hajjal') ember' (RESI 38).

Átvitt társhatározói értelemben (az igék vonzatával megegyezően): *moň rakšast (< -ant) mar to vaj šerojł burojł šin i zdorovašt* 'a szürke és a barna üdvözetlet váltottak az én lovammal' (tkp. 'állatommal') (P 1, 57); *šercik aravtoms kopijant originalont mar to* 'összehasonlítani a másolatot az eredetivel' (RESI 359); *zadačant rešenijas otveteňt mar to vejs prašt* 'a probléma megoldása megegyezik a válasszal' (RESI 367); *son jakši paro lomaň mar to* 'jó emberekkel érintkezik' (tkp. 'jó emberekkel szokott járni') (RESI 43).

Időhatározói értelemben: *valske mar to miň širginek* 'reggel neki-vágtunk az útnak' (a magyar szerkezettel megegyezően a mordvinban is: 'reg + -vel' (EMSz 297); *valske mar to eri jakšamo* 'reggel hideg van' (tkp. létezik; előfordul') (RESI 391).

Kapcsolatos mondat bevezetésére: *son tebeň večkica, še mar to žo akkuratnoj* 'ő munkaszerető, s ezzel együtt gondos is' (RESI 301).

Az 'és' kötőszó kifejezésére: *erit prok kiska mar to psakat* 'úgy élnek, mint a kutya és macska' (tkp. 'macskák') (Evs 232); *koso ne kaltne žimu-éit? | ... už moňa mar o rav jutko* 'hol telelnek a halak? | ... a tenger és a Volga közepén' (P 1, 13); *kommunisteň bespartijnajtneň mar to blokoš* 'a kommunisták és pártönkivüliek blokkja' (RESI 26); *pelkštašt kargo*

mar to rívešket — *kiñ sēde lamo p̄ebenze* 'vitakoztak a daru és a róka (tkp. 'rókácskák') — kinek van több esze' (Evs 32); *vaj šimít jarsít sazorunzo mar to lelazo nej* 'fivérek (tkp. 'bátya') és nővérek esznek-isznak' (P 1, 59).

Birtokraggal: *blagojstę kortas mar ton* 'szigorúan beszélt velem' (ERSI 33); *sajsa mar on* 'magammal viszem' (P 2, 309); *ada mar on vířev* 'gyere velem az erdőbe!' (Evs 232).

21. *mějle* (:> *mēle*, BMNy 38) ~ *mějle* (csak a népköltészetben; vö. P 1, 137) 'nach'. Főként időhatározói értékű névutó. Összetevői közül a *měj* (~ *mėje*- bővített alak: vö. mdM. *mēke-*) 'hátsó rész' jelentésű. A szóvégi *-le*-t illetően utalok arra, amit az *alo* < **al-lo* fejlődéssel kapcsolatban feltételeztem: a *-le* eszerint egy likvida által formált archaikus locativusi végződés palatális változata lehet (másképp MSzFE 2:426: „A mord.E. *mějle l-*-je denom. névszóképző”, azaz *-le* < *-l* + *-e* [-*el*-o-hoz l. EMSz 296]). Etimológiai megfelelések: mdM. *mēk*, m. *mōg* ~ *meg* 'hátsó rész', f. *myös* 'is', cser. *mōngō* 'után'. A finnugor alapalak: **mūnā* vagy **minā* (MSzFE 2:426). Szemantikai megfelelések: mdM. *mēkelä* (*mēkälä*) ~ *mälä* 'után', cser. *mōngō* 'ua.'; vö. m. *után*, f. *jälkeen*. Az előtte levő főnév ablativusban áll.

Példák időhatározói értelemben: *robotamodo mējle son sval erši kudoso* 'ő munka után otthon szokott lenni' (RESI 31); *mon mēl saih ijen jutamodo mējle p̄adoms univērsitētēnt* 'célul tűztem ki magam elé, hogy egy év múlva befejezem az egyetemet' (RESI 105); *ēne palat'neñ mon teñ | teñ škasto porasto | mīkalov-čide mējle* 'ezeket az ingeket a tél idején, a téli évszakban csináltam, szent Mihály napja után' (P 2, 358); *kolmo ijede mējle kudov sas* 'három év után ért haza' (P 1, 314); *sokol tivtas čide mējle* 'a sólyom egy nappal később repült (oda)' (P 1, 493); *ež vījerne ješčo s̄eredemado mējle, ajmēdēz jaki* 'még nem jött rendbe a betegség után, támolyogva jár' (ERSI 14); *tetam si valskede mējle* 'apám holnapután érkezik' (EMSz 300); *školado mējle mīñ kovgak a sovātano* 'iskola után sehova sem megyünk be' (EMSz 300).

Idő-helyhatározói értelemben: *son tetadonzo od čora mējle | son vīdi šuro...* 'a legény az apja után vet gabonát...' (P 2, G, 533).

Határozószói használatban: *mējle jutīnek vīřev pačk* 'azután átmentünk egy erdőn' (EMSz 299); *mējle tokan toñet* 'majd eljövök hozzád' (RESI 218).

mēlga ~ *mējelga* 'hinter...her; nach; fūr'. Eredetileg egy hely mentén való mozgást ('hinter...her, nach'), később okot-célt is ('nach; fūr') jelentő nu. A *mējle* (:> *mēl(e)*-, ill. *mējle*(*e*)-ből (az *-l*- hangot, amennyiben a — feltehetően — eredeti *-le* esetrag maradványa lenne, idővel nyilvánvalóan a tő szerves részének tartották; másképp: MSzFE 2:426) + *-ga* prolativusragból tevődik össze. Szemantikai megfelelések: mdM. *mēlgā*, m. *mōgōtt* (*el*) (és *után*). Nom.-acc.-t (néha gen.-t) vonz.

Példák lokális értelemben: *tejtērnes vēd mēlga tuš* 'a lány a víz (folyása) után ment' (EMSz 298); *vēd mēlga tujems* 'a víz irányába úszni' (tkp. 'menni') (ERSI 226); *mējle pēčktanok a mīñ toñt mēlga* 'aztán átlábolunk mögötted' (P 1, 94); *uk koda noškstaš te rīžoj šard-avañ mēlga* 'mikor a róka futásnak eredt a szarvassuta mögött' (P 1, 392); *tujan utakaj mon tujan | kazakoñ čora mon mēlga* 'elmegyek, sógornó, elmegyek a fiatal kozák után' (P 1, 417); *adado erzat tīñ moñt*²¹ *mēlga* 'rajta, erza fiúk, gyertek mögöttem' (P 1, 89).

²¹ *Moñt*: poét., *moñ* helyett — vö. P 1, uo.

Átvitt lokális értelemben: *kiñ m e l g a tošnakadžt išta?* 'ki után vágyakoztál annyira?' (ERSI 223); *seředečaniť m e l g a jakams* 'a beteget gondozni' (tkp. 'a beteg mögött menni') (RESI 392).

Ok-célhatározói értelemben: *tetam šuro m e l g a tuš* 'apám búzáért ment' (EMSZ 298; Evs 233); *teke m e j e l g a tolk trínik vanjnik* 'csak ezért neveltél fel és gondoztál engem' (P 2, 389); *vaj meže m e l g a siře narčička klukurdj* 'miért kotkodácsol a vén kotlós?' (P 2, 24); *vaj meže m e l g a kipaňat oksat jaikve* 'minek (ment) Kipanja és Oksja (tkp. mindkettő pluriban) a Jaikhoz?' (P 1, 156).

Birtokraggal: *moľt m e l g a n* 'gyere mögöttem!' (Evs 233); *m e l g a n z o moľi sajen polazo* 'mögötte megy az asszony (tkp. 'a felesége'), akit elvett' (P 2, 97); *kiñ kučtanok m e l g a n z o* 'kit küldünk (ő) utána?' (P 1, 420).

Határozószói szerepben: *m e l g a moľems* tkp. 'mögött menni, követni' (ERSI 135).

22. *pačk* (~ *pačka*) 'durch'. Főként lokális értékű névutó. Egy nem egészen világos jelentésű (de vö. *pačk-odems* 'odaérni') *pač-* v. *pačk-*tőalakon + *-ka* (illetőleg majdnem mindig *-k*, a magánhangzó lekopása révén) prolativusragon alapszik. Etimológiai megfelelések: mdM. *pač-* v. *pačk-* 'ua.', f. *pahki* 'szembe, felé'. Szemantikai megfelelés: mdM. *pačk* (*pačka*) 'át'; vö. m. *át* és *keresztül*, f. *kautta*. Gen.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *lopatneň pačk pižemes torodevi miňek langš* 'a lombon keresztül csöpög ránk az eső' (ERSI 222); *toloň, vedeň pačk jutams* 'tűzön-vízen át menni' (RESI 232); *valdoš praksňj avoľ pokš valmaň pačk* 'a fény egy kis (tkp. 'nem nagy') ablakon át esik be' (RESI 253); *udumaň pačk kortj* 'álmában (tkp. 'álmán keresztül') beszél' (Evs 232).

Lokális-modális értelemben: *pejen pačk šimi* 'fogán keresztül iszik' (Evs 232); *sudoň pačk kortj* 'orrán át beszél' (Evs 232).

Eszközhatározói értelemben: *šeparatoroň pačk torodež lovso* 'szűrőgéppel megszürt tej' (ERSI 222).

Birtokraggal: *varmaš pačk at liši* 'a szél átjár téged' (Evs 232).

Határozószói használatban: *pačk nejdan, kodamojat* 'átlátok rajtad, milyen vagy' (szó. sz. 'át látok, milyen vagy') (Evs 232).

23. *pele* 'bei, auf der Seite...'. 'Hol?' kérdésre felelő névutó. A *pel* 'fél, rész' főnévből + *-e* archaikus locativusragból (vö. EMSZ 296) (vagy + **-le* > *-e*-ből [l. fentebb: 1., 21.]) származik. Etimológiai megfelelések: mdM. *pälä* ~ *päl* 'fél, oldal', m. *fél*, f. (*oven*) *pieli* '(ajtó)félfa' és (*suu*) *pieli* '(száj)szél', cser. *pel(e)* 'fél'. Az uráli alapalak: **pälä* (MSzFE 1: 196). Szemantikai megfelelés: mdM. *pälä* 'vminek az oldalán'; vö. m. *oldalán*, f. *puolella*. Gen.-t vagy nom.-acc.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *kerčeň pele a utašan valm alo nej* 'Utjaša (fia) az ablak alatt, a bal oldalon áll' (P 1, 432); *vijel-keď-pele ugoľso* 'jobb kéz felől a sarokban' (P 2, 325); *moň pele* 'az oldalamon' (EMSZ 299; Evs 235).

Átvitt lokális értelemben: *lijasto vidediš ulňes sonze pele* 'néha az igazság az ő oldalán volt' (RESI 138).

Különlegesen viselkedik a *pele*, amikor a *ton(a)* 'amaz' mutató névmást követi. A névmás nazálisa, amely az utána álló *p-* miatt már a kiejtésben *m-*mé labializálódik, ugyanannak a *p-*nek megfelelő zöngés *b-*vé való átalakulását segíti elő, s így keletkezik a *tombale* 'azon az oldalon' → 'túl' összetétel

(ebben a magánhangzó-illeszkedés szabálya szerint az eredeti *pele* első *e*-je áthelyeződött a *tom*- *o*-jának artikulációs zónája felé, felvéve az *a* jellegét; vö. Evs 21).

Példák: *granicañ t o m b a l e* 'külföldön' (tkp. 'a határ másik oldalán' (RESI 69); *ravoñ t o m b a l e k i šupav* 'a Volgán túl ki a leggazdagabb?' (P 2 G, 564).

peľde 'von, von der Seite...'. „Honnan?” kérdésre felelő névutó. A *peľ* főnévből + *-de* ablativusragból áll. Szemantikai megfelelések: mdM. *päldä* 'vminek az oldaláról', m. *felől*; vö. még m. *oldaláról*, f. *puoletta*. Gen.-szal (vagy nom.-acc.-szal) áll.

Példák lokális értelemben: *teľam te peľde sas* 'apám erről az oldalról jött' (Evs 235); *či lišema peľde* 'kelet felől' (ERSI 163).

Átvitt lokális értelemben: *sonze peľde umok miñ ezinek polučakšno kulat* 'az ő részéről már jó ideje nem kaptunk hírt' (RESI 132); *vaj meze sajat moñ peľde?* 'mit veszel tőlem?' (P 1, 15); *son si toñ peľde* 'ő (te) felőlled jön' (EMSz 299); *koda moñeñ teñ marams toñ peľde?* 'hogyan hallhatok ilyet tőled?' (RESI 145); *sajems primer kiñ peľde ja k* 'példát venni valakiről' (RESI 39).

Tekintethatározói értelemben: *šintres... avaka-kilejje | lopiñeñ peľej kelejje | taradiñ peľde šijede* 'ő széttört egy gyásznyírfát: egy széleslombút, egy sűrűágút' (P 2, 355).

Lokális-modális jelentésben: *kafto peľde avakaj kundimiz* 'két oldalról megfogtak engem, anyám' (P 2, 12).

Birtokraggal: *peľde ηk jarmak sabit* 'részetekről kell pénz' (Evs 235).

A *tombale*-hoz hasonlóan: *ton(a) + peľde > tombalde* 'arról az oldalról' → 'vmin túlról'.

Példák: *valsodo maras ravoñ t o m b a l d e* 'távolról hallott(a), a Volgán túlról' (P 1, 273); *inevedeñ t o m b a l d e ine ata sejeri* 'a tengeren túlról egy öreg kiabál' (népi találós kérdés; EMSz 299).

peľev ~ peľej 'zu, auf die Seite...'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *peľ* főnévből + *-e*- kötőhangzóból + *-v* (változata: *-j*) lativusragból tevődik össze. Szemantikai megfelelések: mdM. *päli*, m. *felé*; vö. még m. *oldalára*, f. *puolette*. Gen.-t (vagy nom.-acc.-t) vonz.

Példák lokális értelemben: *lejeñ tona peľev molan* 'a folyónak amarra a partjára megyek' (Evs 235); *ki ve peľej erzan čorañ pirazo | ombo peľej od-alineñ rungozo* 'az útnak az egyik oldalára (esett) a fiatal erza feje, a másikra a fiú teste' (P 1, 217).

Átvitt lokális értelemben: *sonze peľev kortams* 'az érdekében beszélni' (RESI 282).

Időhatározói értelemben: *valskeñ peľev kelmeñe karmiñ* 'reggel felé fájni kezdtem' (EMSz 299; Evs 235); *čopoñ peľev tuineñ kudov* 'este felé hazamentünk' (Evs 235); *šijedmeñ peľev šelmeñ beranšte karmast nejme* 'az öregség felé a szemeim kezdtek rosszul látni' (Evs 235).

Tekintethatározói értelemben: *seriñ peľej amarunkineš serejje* 'ami a magasságot illeti, az almafa magas' (P 2, 338); *uros ejedeš, avakaj, | preveñ peľej durakke* 'az árva gyerek, anya, értelmét tekintve kicsit buta' (P 2, 519).

Mint a *tombale* és a *tombalde* esetében, *ton(a) + peľev ~ -ej* hozza létre a *tombalev ~ -ej* 'abba az irányba' → 'vmin túlra' alakot.

Példák: *koda jutkšnoš morañ t o m b a l e j* 'amikor odaérték a tenger

túlsó partjára' (P 1, 98); *son šišem pakšan t o m b a l e j* 'hét határon (tkp. 'földön') túl (ment)' (P 1, 443).

pelga 'bej/an...entlang'. Egy bizonyos hely mentén való mozgást jelölő névutó. A *pel* főnéven + *-ga* prolativusragon alapul. Szemantikai megfelelője: mdM. *pálgü* 'vminek a része mentén'; vö. még m. *oldalán végig*. Szabály szerint gen.-szal áll (de állhat nom.-acc.-szal is).

Példa: *te pelga jutak* 'erre menj át!' (Evs 235).

24. *perka* ~ *perk* ~ *perť* ~ *per* 'um, um... herum; hindurch'. A *pir(e)* (amelyet itt *per(e)* formában találunk; vö. SER 250: *pere* 'ogoroženoe mesto') 'kerítés, kert' jelentésű főnévvel van kapcsolatban. Alakja a *-ka* (prolativusrag) *-k* változatával és *-ť*-vel, a *-k* tájnyelvi variánsával, valamint *Ø*-gal (a *per* esetében) váltakozik. Etimológiai megfelelések: mdM. *perä* ~ *pirf* 'kerítés, udvar', f. *piiri* 'kör'. Szemantikai összefüggés: mdM. *perť* ~ *perťkä* 'körül'; vö. m. *körül* f. *ympäri*. Gen.-t vonz.

Példák lokális értelemben: *kiskaš artneš kudoňť perka* 'a kutya a ház körül futott' (RESI 46); *komolaš ponavš umar čuvtoňť perka* 'a komló az almafa köré (tkp. 'körül') csavarodott' (RESI 40); *stoleň perka (perk) belavtjň* 'megfordultam az asztal körül' (EMSz 299; Evs 232); *kudoň perka tevš lamo* 'sok a tennivaló a ház körül' (EMSz 299; Evs 232).

Időhatározói értelemben: *prazňiken perka šimš* 'az egész ünnep alatt ivott' (Evs 232); *teľeň perk speredš* 'a tél folyamán betegeskedett' (EMSz 299; Evs 232); *veň per lov praš* 'egész éjjel havazott' (EMSz 124); *veň perť maravš pižemeň torodemaš* 'egész éjszaka hallatszott az eső zuhogása' (ERSI 222).

Birtokraggal: *perkast lomat-promšť* 'körülöttük gyülekeztek emberek' (Evs 232); *promodo perkana* 'gyülekeztek körülöttem' (Evs 232). Rendszerint határozószóként szerepel (vö. RESI 46).

Megemlíthető végül a 'körül, körben' jelentésű *perť pelga* páros használatát: pl. *perť pelga lov* '(és) körben hó' (ERSI 164).

25. *pes* 'bis'. A *pe* 'vége' főnév *-s* illativusragos származéka. Etimológiai összefüggések: mdM. *pe* 'ua.', m. *fö, fej*, f. *pää* 'fő, fej'. Az uráli alakok: **pāņ* (l. MSzFE 1: 189). Szemantikailag-szerkezetileg vö. mdM. *pes* és m. *végig*; jelentéstani szempontból vö. még m. *-ig*. Gen.-szal (ritkábban nom.-acc.-szal is) használatos.

Példák lokális értelemben: *virēňť jutize šire nogaj čuvtoňť pes* 'az öreg nogaj bejárta az erdőt az (utolsó) fáig' (P 1, 200); *už kušřima pes te ivan aľa beřňže* 'az öreg Ivan vezette a lépcsőig' (P 1, 177); *panarom suřen pes načkš* 'az ingem az (utolsó) cérnáig átázott' (EMSz 299; Evs 233); *pede pes* 'egyik végétől a másikig' (ERSI 164).

Időhatározói értelemben: *ejkakšoňť pes speredňinek* 'amíg gyerekek (voltunk), betegeskedtünk' (Evs 233).

Fokhatározói értelemben: *jarmakonzo kopijkaňť pes šimňže* 'a pénzét az (utolsó) kopejkáig elitta' (Evs 233); *virēňť sodasak čuvtoňť ojmeňť pes* 'ismered az erdőt a (legutolsó) fáig' (ERSI 164); *son moňeňť pes makšož* 'ő lelke mélyéig átadja magát (tkp. 'átadott') nekem' (RESI 17); *žornañť pes šurom majš* 'a gabonám az (utolsó) szemig elfogyott' (EMSz 299).

26. *potso* (*poco*) 'in + D, innerhalb'. „Hol?” kérdésre felelő névutó. A *pot(mo)* 'has, mellkas, belső rész' főnévből + *-so* inessivusragból áll. Etimológiai megfelelés: mdM. *potma* 'has, belső rész'. Szemantikai megfelelés: mdM. *potmāsa* '-ban/-ben'; vö. m. *-ben*, f. *sisässä*. Gen.-t (v. nom. acc.-t) vonz.

Példák: *nupoń pots o babine ranji* 'mohában egy anyóka kiált' (EMSz 299); *komoro pots o kirdems* 'markában tartani' (ERSI 106); *mon nej javan | kudo poco semijasto* 'jetzt trenne ich mich von der Familie im Hause' (P 2, 310).

pots to (poc to) 'aus dem Innern...'. Valamely helyről való elmozdulást jelölő névutó. A *pot(mo)* főnévre + *-sto* elativusra vezethető vissza. Szemantikai megfelelés: mdM. *potmâsta* '-ból/-ből (ki); vö. m. *-ból*, f. *sisästä*. Gen.-szal v. nom.-acc.-szal áll.

Példa lokális értelemben: *tago meran... | kudo poc to lišeme* 'megint mondom..., hogy elmegyek otthonról' (tkp. 'házból') (P 2, 298).

Időhatározói értelemben: *ve časõn poc io mon i sijn* 'én egy órán belül jöttem' (P 1, 304).

pots (poc) 'in + A, ins Innere...'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *pot(mo)* főnévből + *-s* illativusragból ered. Szemantikai megfelelés: mdM. *potmâs* 'vminek a belsejébe'; vö. m. *-be*, f. *sisään*. Gen.-t (v. nom.-acc.t) vonz.

Példák: *sovams kudoñt pots* 'belépni a házba' (RESI 43); *kott-aško poc taparsa* 'becsavarom egy lenkendőbe' (tkp. 'lengöngyölegbe') (P 2, 413).

Határozószóként: *lepštams pots* 'befelé nyomni, taposni' (RESI 34).

27. *trokska ~ troks* 'quer durch, über...hin'. A (*turks* ~) *troks* 'keresztfa (gerenda)' főnévből + *-ka* prolativusragból, ill. + \emptyset -ből alakul (a *troks* abszolút tőhöz a *trokska* :> **troksk* ~ **trokst* :> *troks* fázisokon keresztül lehetett eljutni; vö. a *peřka* hasonló fejlődésével). Etimológiai megfelelés: mdM. *turks* 'keresztfa'; vö. cser. *toreš* 'átmérő'. Szemantikai megfelelés: mdM. *turkska* 'keresztül', *turks* 'ua., keresztben', cser. *toreš* 'keresztül'; vö. m. *keresztül*, *át*, f. *halki*, *läpi*. Gen.-szal fordul elő.

Példák lokális értelemben: *kiñ troks numolo pečks* 'az úton átvágott egy nyúl' (Evs 232); *veleñ troks jutast* 'átmentek a falun' (EMSz 299; ERSI 225); *koda jutavšt sijn morañ troks* 'amikor ők átkeltek a tengeren...' (P 1, 90); *kiñ troks praš čuvto* 'egy fa esett az úton keresztbe' (EMSz 299); *kambrazõn troks... sije nogaj kajize* 'az öreg nogaj a nyergen keresztbe vetette' (P 1, 212).

Átvitt lokális értelemben: *vani eruma morañ trokska* 'Erjuma átnéz a tengeren' (P 1, 406); *viñ laftovot troks varštaka* 'nézz át a jobb vállad fölött!' (P 1, 299; MCh 30).

A magyar tárgy kifejezésére: *ketneñ kainže savañ teruša polañt troks* 'Sava Terjušaja átkarolta a feleségét' (P 1, 386); *kirñavtñems pikseñ troks* 'átugrani a kötelet' (ERSI 100); *šezems lejeñt troks* 'átszelni a folyót' (ERSI 192).

Időhatározói értelemben: *mon vasudan avakaj | komš ijeñ troks* 'én jövök, anyám, húsz év múlva' (P 2 G, 566).

Birtokraggal: *trokskan ila prakšno* 'ne akadályozz engem' (tkp. 'ne ess rajtam keresztbe') (Evs 232).

Határozószóként: *sodasa troks di kuvalt* 'keresztül-kasul tudom' (ERSI 225); *troks val kajams* 'akadályozni, ellenszegülni' (tkp. 'keresztüldobni egy szót') (ERSI 225); *troks vanoms* 'görbén nézni' (MCh 145).

A *troks* 'keresztező' jelentésben melléknévként használatos (vö. ERSI 225).

28. *turo* 'ungefähr, annähernd'. A vitatott értékű *tur-* tőből (a *tur* főnév mai jelentése: 'csapda, kelepce stb.', de vö. *tur-ks*) + *-o* (?) archaikus locativusragból származik. Etimológiai szempontból kapcsolatban állhat a

cser. *tora* 'távol, messzi' szóval. Jelentésánál fogva vö. m. *körülbelül*, f. *noin*. Gen.-t vonz.

Példák: *ardínek kilometrañ turo* 'körülbelül egy kilométert futottunk' (EMSz 299; ERSI 227); *komoroñ turo* 'megközelítőleg egy marék' (ERSI 227).

29. *turtov* 'für, zugunsten; dem/der' Egy megmagyarázatlan *turt-* (? < *tur* + *-t* ősi gyűjtőnévképző) töből + *-o*- kötőhangzónól + *-v* lativusragból alakult ki. Csak a mdE.-ban található meg (vö. SER 253). Szemantikai megfelelések: m. *számára* v. *részére*, *-nak/-nek*, f. *varten*, *-lle*. Gen.-szal áll.

Pl.: a) *te vagonos tarjicañ turtov* 'ez a kocsii dohányzók részére' (EMSz 299); *robotakšnoms šredstvat eramoñ turtov* 'eszközöket szerezni a megélhetésre' (RESI 118); *mon joutan toñet mon polat turtov* '(valamit) mondok én neked a feleséged számára' (P 1, 352); *te kazñes te lovmoš terdeñ goštel zvannoñ goštel turtov uležej* 'ez az ajándék, ez az adomány az általa meghívott vendégek, az általa hívott vendégek számára legyen' (P 2, 509); *kñiguš pionertneñ turtov* 'könyv az úttörők számára' (RESI 81).

b) *siñ telast turtov* „*tetaj*” a *merit* | *siñ avast turtov* „*avaj*” a *merit* 'ők mem mondják az apáiknak „*apa*”, nem mondják az anyáiknak „*anya*” (P 2, 39); *peremenasto son jalganzo turtov nevtñes ezenzej tejež viška samolotonzo* 'a szünetben meg szokta mutatni barátainak az általa készített kis repülőgépeket' (EMSz 78).

A *turtov* helyettesíti rendszerint a birtokos személyragozás²² dativusragos alakját, abban az esetben, ha a birtokragok többes szám első, második és harmadik személyére utalnak: például: *lišmeñek turtov makst piñemet* 'adj zabot a lovainknak!' (Evs 72); *lišmenk turtov maksijñ piñemet* 'adtam zabot a lovaitoknak' (Evs 72); *lišmest turtov* 'a lovaiknak' (Evs 72).

A *turtov* jelentése néha '-hoz/-hez/-höz' is lehet: pl.: *avañ turtov molan* 'anyámhoz megyek' (Evs 233).

30. *udalo* 'hinter + D.' „Hol?” kérdésre felelő névutó. Kapcsolatban van az *udal-ks* 'hátsó rész' főnévvel, *-o* (? < **-lo*) eleme feltehetően ősi locativusi esetrag. Etimológiai megfelelések: mdM. *ftal* 'hátulsó rész', m. *utó-*, *utol-*, f. *vihdo-in* 'végül'. Szemantikai megfelelés: mdM. *ftala* 'mögött'; vö. m. *mögött*, f. *perässä*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *kudoñt udalo kasij umarína* 'a ház mögött nő egy almafa' (EMSz 298; ERSI 230); *vaj ulja jaki stada udalo* 'Ulja megy egy nyáj mögött (maradva)' (P 1, 449).

Birtokraggal: *udalon ašti lomañ* 'mögöttem van egy ember' (Evs 236). Az *udalo* 'hátul' jelentéssel határozószó is lehet (vö. ERSI 230; Evs 227).

udaldo 'hinter...hervor'. Egy bizonyos helyről való elmozdulást kifejező névutó. Az *udal(o)*-ból + *-do* ablativusragból épül fel. Szemantikai megfelelés: mdM. *ftalda* 'mögül'; vö. m. *mögül*, f. *perästä*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *avña udaldo čejer lišš* 'a szárítóhely mögül előbújt egy egér' (EMSz 298); *lat(o) udaldo kvñcézat* 'hinter dem Schuppen bist du aufgegriffen worden' (P 2, 301); *ton idimaka stadañt udaldo* 'ments fel engem attól, hogy a nyáj után szaladjak' (tkp. 'ments fel engem a nyáj mögül') (P 1, 449).

²² A mdE.-ban három névszóragozási típus van: egy határozatlan (pl. nom. *véle* 'falu, egy falu'; stb.), egy határozott (pl. nom. *véles* 'a falu'; stb.) és végül egy birtokos személyragos (pl. nom. *vélem* 'a falum'; stb.).

Határozószói használata szabályos (vö. ERSI 230; Evs 227).

u d a l o v 'hinter + A'. Irányt jelölő névutó. Az *udalo*-ból + *-v* lativusragból tevődik össze. Szemantikai megfelelés: mdM. *ftabu* 'mögé'; vö. m. *möge*, f. *perään*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *molan píř u d a l o v* 'a kert mögé megyek' (EMSz 298); *kenkšěnt u d a l o v kekšněms* 'elrejtőzni az ajtó mögé' (ERSI 230); *lafka u d a l o v matraň véliže* 'Matrját a bolt mögé vezette' (P 1, 176).

Határozószói használatban: *u d a l o v vanoms* 'hátranézni' (ERSI 230); *u d a l o v targams* 'hátrahúzni' (ERSI 230).

u d a l g a 'hinter...her/entlang'. Egy hely mentén való mozgást jelentő névutó. Az *udal(o)*-ból + *-ga* prolativusragból származik. Szemantikai megfelelés: mdM. *ftalga* 'mögött (el)'; vö. m. *mögött végig*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *pír u d a l g a lomaň jutj* 'a kert mögött elmegy egy ember' (EMSz 298). Szólásmódban: *šělně u d a l g a šovnomš* 'a háta mögött (tkp. 'szem mögött') szidalmazni' (RESI 65).

Birtokraggal: *u d a l g a n noldaz čudi věd* 'mögöttem folyó vizet engedtek el' (tkp. 'mögöttem elengedett folyó víz (van)') (P 2, 290).

Határozószói szerepben: *měžt u d a l g a kortams!* 'miért kell (a háta) mögött beszélni?' (ERSI 230).

31. *v a k s n e ~ v a k s s o* 'neben + D, an + D'. „Hol?” kérdésre felelő névutó. Összetevői: a *vaks* 'arasz', főnév + *-ne* essivus-locativusrag ~ *-so* inessivusi végz. Etimológiai megfelelés: mdM. *vaks* 'ua.'. Szemantikai megfelelés: mdM. *vakssa* 'mellett'; vö. m. *mellett*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák: *ejkakštne nalkšešt kudo v a k s s o* 'a gyerekek a ház közelében játszottak' (RESI 45); *alašanť v a k s s o kijak arasel* 'a ló mellett nem volt senki' (EMSz 298); *tělan v a k s n e aštan* 'közel állok apámhoz' (Evs 235); *kilejeňť v a k s s o , avkaj, ašti pokš tumo* 'a nyírfa mellett, anya, egy nagy tölgy áll' (P 2, 71); *školaňť v a k s s o ulněš umar píre* 'az iskola mellett volt egy gyümölcsös' (RESI295).

Birtokraggal: *aras v a k s s o t udjcat* 'melletted nincs egy alvó sem' (P 3, 145; MCh 16).

Határozószóként: *v a k s s o aštems* 'közelben lenni, szomszédságban lenni' (RESI 70).

v a k s s t o ~ v a k s t o 'von...her'. „Honnan?” kérdésre felelő névutó. A *vaks* főnévre + *-sto* elativusragra vezethető vissza (a két *s* találkozásakor az egyik kieshet). Szemantikai megfelelés: mdM. *vaksta* 'mellől'; vö. m. *mellől*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *tol v a k s t o tujinek* 'a tűz közeléből jöttünk el' (EMSz 298; Evs 235); *mon tuň v a k s s t o* 'eltávolodtam a társamtól' (ERSI 40); *tujems čvtoňť v a k s s t o* 'távolodni a fától' (RESI 242).

Birtokraggal: *vorgol v a k s t o n* 'menj el tőlem!' (Evs 235).

v a k s s ~ v a k s 'neben + A, an + A'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *vaks* főnévből + *-s* illativusragból áll. Szemantikai megfelelője: mdM. *vakss ~ vaksšs* 'mellé'; vö. m. *mellé*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák: *ozak avat v a k s* 'ülj le az anyád mellé!' (EMSz 298); *něške píreňek v a k s s sakšnoš ovto* 'a méhkasunkhoz egy medve közeledett' (Evs 231); *vaj nej son i valkš samaj šaňav (= čanav) v a k s s* 'és éppen a fecske mellé ereszkedett le' (P 1, 490); *sak kartanť v a k s s* 'gyere a térképhez!' (ERSI 40).

Birtokraggal: *ozak v a k s o z o n* 'ülj mellém!' (Evs 235).

v a k s k a 'neben/an...vorbei'. Egy hely mentén való mozgást jelölő névutó. Alkotóelemei: *vaks* főnév + *-ka* prolativusrag. Megfelelője a mdM.-ban az azonos hangzású *vakska* 'mellett el'; vö. m. *mellett el*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák: *kudo vakska jakatanok* 'a ház mellett megyünk el' (EMSz 298; Evs 235); *néške píreńek v a k s k a ovto jaki* 'egy medve megy el a kaputáraink mellett' (Evs 231); *jutams víreńt v a k s k a* 'az erdő mellett eljánni' (ERSI 40).

Birtokraggal: *Ivan ańćak jutas v a k s k a n o k* 'Ivan csak elment mellettünk' (Evs 235).

Határozószóként: *berań v a k s k a jutazo* 'kerüljön el a rossz!' (tkp. 'közel menjen el a rossz') (P 3, 7).

32.1 *velde* 'mittels, durch'; 'von...herunter'. Eredeti jelentése az utóbbi. Valóban, a *velde* a *vel-* 'felsőség'-re mutató főnévi tő *-de* ablativusragos alakja. Etimológiailag a *vel-*-nek megfelel mdM. *vel-f-* 'ua.', hegyi cser. *wal-na* 'felett', f. *ylä-, yli* 'ua.', votj. *vil* 'felszín'. Szemantikai egyezés: mdM. *velďä* 'révén'; a mai jelentéséhez vö. m. *révén, által*, f. *avulla, kautta*. Nom.-acc.-szal áll.

Példa eredeti jelentésben: *Samkań kudo-końakšto | vačkoć šijań bajaga | šijań rišme velde | mazi rišme velde* 'Samka házának ormárol ütött egy ezüst harang, egy ezüst lánc fölül, egy szép lánc fölül' (P 2, 214).

Mai jelentésben: *ki velde val kuš avam?* 'kinek a révén adott hírt (tkp. 'küldött szót') anyám?' (EMSz 298; ERSI 48); *miń tarkšetano bed píks velde* 'egy kötél segítségével szoktunk vizet felhúzni' (EMSz 298); *tede karmíń sodamo sonze velde* 'az ő révén tudtam meg valamit erről' (ERSI 401).

Birtokraggal: *kučt veldeńek val tetateń* 'üzenj általunk egy szót apádnak!' (Evs 232).

velga 'durch; jenseits, über'. A *vel-* tőből + *-ga* prolativusragból épül fel. Szemantikai párhuzam: mdM. *velfka* 'át'; vö. m. *át, túl*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák: *pra velga* '(a pohár) peremén át' (EMSz 298; ERSI 48); *toń prańt velga* 'a fejedem túl' (ERSI 48).

32.2 *velksnę ~ velkssę* 'über + D'. „Hol?” kérdésre felelő névutó. A *velks* (<: *vel-* + *-ks* főnévi képző) 'felső rész, fedél' főnévre + *-nę* régi essivus-locativusragra ~ *-sę* inessivusragra vezethető vissza. Etimológiai összefüggés: mdM. *velyks* 'fedél, felső rész'. Szemantikai megfelelések: mdM. *velykssa* 'felett', f. *yltä* 'ua.'; vö. m. *felett*. Gen.-t vonz.

Példák: *víreńt velksnę ašli tuman* 'az erdő fölött köd van' (EMSz 299; Eús 235); *čis ulńes pram velkssę* 'a nap a fejem felett volt' (EMSz 299); *norovžorčoś livńi paksańt velkssę* 'a pacsirta elrepül a mező felett' (ERSI 40); *tetań velksnę meńelś čopulgač* 'apám fölött elsötétült az ég' (Evs 235); *ortanķ velkssę tundoń čokov čokordĭ* 'a kaputok felett énekel a tavaszi fülemüle' (P 2, 184).

velkssę ~ velkstę 'von...herab'. Egy bizonyos helyről való elmozdulást kifejező névutó. A *velks* főnévből + *-stę* elativusragból kapcsolódik össze (a második alakban az *s* kiesésére vö. II. 1.). Szemantikai megfelelések: mdM. *velykssta* 'fölül', f. *yltä* 'ua.'; vö. m. *fölül*. Gen.-szal áll.

Példák: *pelńeńt velkssę setgeč blagoj purģińe* 'a felhő fölül dühös mennydörgés morajlott' (P 2, 110); *meńel čarakstomś píranzo velkssę* 'az ég forgott a feje fölött' (tkp. 'fölül') (P 1, 277).

Birtokraggal: *velkssęń pras sęra* 'fülemlem leesett egy makk' (Evs

235); *sait' óelksstęń fikšetńeń* 'vedd a füvet a fölöttem lévő helyről!' (tkp. 'fölülem') (Evs 235).

Határozószói használatban: *pižeme pras' óelksstę* 'eső hullott felülről' (EMSz 299).

óelksęs ~ óelkss 'über + A'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *óelks* főnévből (+ -ę- kötőhangzóból) + -s illativusragból épül fel. Szemantikai megfelelések: mdM. *óelkss* (vagy *óelkssęs*) 'fölé', f. *yļle* 'ua.'; vö. m. *fjölé*. Rendszerint gen.-szal áll.

Példák: *piřam óelksęs pučt, bratci, šado valks* 'a fejem fölé, testvérek, tettek száz rubelt' (P 2, 105); *kaltńe komasť lejeńt' óelkss* 'a fűzfák a folyó fölé hajoltak' (RESI 342).

Birtokraggal: *óelksęzęń livtas varaka* 'fölém repült egy varjú' (Evs 235).

óelkkska 'über...hin'. Egy hely mentén való mozgást jelölő névutó. A *óelks* főnévből + -ka prolativusragból ered. Szemantikai megfelelés: mdM. *óelkkska* 'felett át'; vö. m. *felett (el)*. Gen.-szal áll.

Példák: *veleńt' óelkkska livńit narmuńt* 'a falu fölött madarak repülnek el' (EMSz 299); *kudońt' óelkkska livńit piřmart* 'a ház fölött seregélyek röpködnek' (ERSI 48); *planońt' óelkkska* 'a terven felül' (RESI 335).

Birtokraggal: *óelkkskan livńit mekšť* 'fölöttem méhek repülnek el' (Evs 235).

Határozószóként: *kavkšť óelkkska topavtoms normatńeń* 'kétszeresen felülmúlni a normákat' (RESI 260).

33. *óidš ~ óiřs* 'neben/an + A, bis'. Lokális értelemben használatos névutó. Valószínűleg kapcsolatban áll a *óid(e)* 'egyenes' melléknévvvel (a második forma a *óiř* 'jobb; egyenes; mn.-re is utal). A szóvégi -s illativusrag. Etimológiai összefüggés: mdM. *óidū* 'egyenes' (vö. még cser. *vijař, vik* 'egyenes'). Szemantikai egyezés: mdM. *óidās* 'ig'; vö. m. -hez, -ig. Gen.-t (v. nom.-acc.-t) vonz.

Példák: *čiiř kudońt' óidš* 'fuss a házig!' (ERSI 53); *pačkodńeńk ošońt' óiřs* 'közeleedtünk a városhoz' (RESI 144).

óidęa 'an, gegen'. A *óid(e)* melléknévből + -ga prolativusragból származik. Szemantikai egyezés: mdM. *óidęa* 'vmin végig'; vö. m. *vęgig*, valamint -hez, iránt. Gen.-szal (vagy nom.-acc.-szal) áll.

Példák lokális értelemben: *kunčka óidęa řiřijat | sedęj vijeń sajijat* 'ha középen repülsz végig, a szív erejét veszed el' (P 2, 313); *kunčka óidęa dubrovań paļi tol* 'a mezőt középen égető tűz (ragadta el)' (P 1, 361).

Átvitt értelemben: *son paro moń óidęa* 'irántam ő jó' (ERSI 53).

Az általánosan elismert és gyakrabban használt mdE. névutók felsorolásának végén vegyünk néhányat, amelyek vagy aránylag ritkán fordulnak elő, vagy még erősen őrzik a ragos főnévi jelleget, vagy pedig szorosan összefüggenek bizonyos mondattani-nyelvtani szerkezetekkel. Ezek:

34. *bokas* 'an/neben + A; bis'. „Hová?” kérdésre felelő névutó. A *boka* (<or. *bok*) 'cspő, oldal' főnévből + -s illativusragból áll. Etimológiai megfelelés: mdM. *bok* 'ua.'. Szemantikai megfelelés: mdM. *boks* 'ig'; vö. m. *mellé* és -ig, f. *viereen* és *asti*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: a) *sonęę bokas oziń* 'leültem melléje' (ERSI 34); b) *lejeńt' bokas pačkodš* 'eljutott a folyóig' (ERSI 34).

bokava 'an...entlang, entlang'. Vmi közelében való mozgást jelölő névutó. A *boka* főnévből + -va prolativusragból épül fel. Szemantikai meg-

felelés: mdM. *bokáva* 'mentén'; vö. m. *mentén, hosszában, f. pitkin*. Nom.-acc.-t vonz.

Például: a) *latkoñt bokava molínek* 'a szakadék hosszában mentünk' (ERSI 34); *pléneñt bokava kasíť čuvtt* 'a sövény mentén fák nőnek' (ERSI 34). b) *píle bokava loštíže* 'fülön ütötte' (ERSI 34).

Határozószói használatban: *bokava jutás* 'a közelben ment el' (ERSI 34).

35. *kirda* '-mal'. Mindig és kizárólag számnevekhez (ideértve a határozatlan számneveket is) csatlakozik. Nagyon valószínű, hogy egybeesett egy **kirda* 'mennyeség, íz, szer' főnévvel. Etimológiai és szemantikai összefüggések: mdM. *kārda* '-szor|-szer|-ször', f. *kerta* 'íz, -szor|-szer|-ször'. A magyarban a multiplicativusi eset -*szor|-szer|-ször* (<: szer) végződésével egyezik meg. Az előtte álló számnév gen.-ba kerül.

Példák: *véteñ kirda tevš tejems sabí* 'a munkát ötször kell elvégezni' (Evs 93; EMSz 245); *kavtoñ kirda sokija* 'kétszer szántottam fel' (Evs 93; EMSz 245); *kolmoñ kirda rodña* 'háromszor rokon' (GMJa 1: 328); *lamoñ kirda* 'sokszor; számos sorban' (ERSI 119).

36. *kojsę* 'nach, nach der Meinung + G'. A *koj* 'szokás, hagyomány' főnéven + *-sę* inessivusragon alapszik. Etimológiai megfelelések: mdM. *koj* 'szokás, jellem', cser. *koj-ăș* 'ua.'. Szemantikai megfelelésként: vö. m. *szerint*, f. *mukaan*. Nom. -acc. -szal áll.

Példa: *tíñk kojsę* 'szerintetek' (ERSI 104; SER 246).

Birtokraggal: *ovtoškak és kojsę n zę maziј* önmaga szerint a medve is szép' (köz. m.; ERSI 104).

37. *konđamo* 'wie, ebenso... wie'. Formailag azonos a *kondamo* 'hasonló' melléknévvvel (a *-mo* denominális melléknévképző), tőle csak meghatározott szókapcsolatokban való határozószó-névutói használata miatt tér el. További összetevői: *ko-* kérdő-vonatkozó értékű névmási tő, *-n* nyomatékosító névmási suffixum, *-da/-đa* mutató funkciójú névmási elem (< uráli *tV*-féle tő). Etimológiai-szemantikai összefüggés: mdM. *kodama* 'vmihez hasonlóan'. Jelentéséhez vö. még m. *mint*, f. *kuten, kuin* (a finn szavak töve etimológiailag is megfelel a *kondamo* és *kodama* névutóknak). Gen.-t vonz.

Példák: *Ivaškin a sonzę konđamo, piñgenzę te tevšent eríže* 'Ivaškin nem [úgy], mint ő, életét (tkp. 'idejét') ebben a munkában élte' (GMJa 1: 340); *tabakto peškše kisetęš nejavš azoroñt konđamo: ečkíne dį selms kajašića* 'a dohányossal teli zacskó olyannak tűnt, mint gazdája: kövérkésnek és szembeötlőnek' (GMJa 1: 340).

38. *ladso* ~ *laco* 'wie, nach Art + G'. Gyakran a határozott főnévragozás translativusi esetragját helyettesíti. A *lad* 'összhang, rend; mód' (< or. *lad* 'ua.') főnévből + *-so* inessivusragból tevődik össze (a második alak *ladso* :> *latso* :> *laco* fokozatokon át). Etimológiai megfelelés: mdM. *lad* 'ua.'. Szemantikai megfelelés: mdM. *laca* 'mint'; vö. m. *módján, mint*. Nom.-acc.-szal áll.

Példák: *pižeñt laco* 'mint a fészek' (Evs 58); *lomañeñt laco* 'az ember módjára' (Evs 65); *izboš'iñt laco pamušems* 'szétmorzsolódni, mint a mész' (MCh 26); *čamazo ašolgaš lov ladso* 'az arca elfehéredett, mint (a) hó' (SER 247).

Birtokraggal: *lacoñ* 'mint én' (SER 89).

39. *piñgstę* 'vor + D, in Anwesenheit + G'. Alkotóelemei: *piñj(e)* 'kor, idő' + *-stę* elativusrag. Etimológiai megfelelés: mdM. *piñje* 'időszak,

idő'. Szemantikai megfelelés: mdM. *pińgsta* 'idején, jelenlétében'; vö. m. *elött*, *vkinek a jelenlétében*, f. *edessä, jkn läsnä ollessa*. Nom.-acc.-t vonz.

Példák: *ńede kortašt moń pińgste* 'ezekről (a dolgokról) beszéltek a jelenlétében' (ERSI 167; SER 250); *ńese člentńeń pińgsie javolavti gosovamoh rezultatńeń* 'az összes tagok jelenlétében közli egy szavazás eredményeit' (VMJa 32: 191).

40. *praso* 'auf dem Gipfel/Wipfel + G, auf + D' „Hol?' kérdésre felelő névutó. A *pra* 'fej' főnévből + *-so* inessivusragból tevődik össze. Etimológiai megfelelések: mdM. *prä/prä* 'ua.', f. *perä* 'vég; hátsó rész', m. *far*. Szemantikai megfelelés: mdM. *prasa* 'vminek a tetején'; vö. még m. *-on/-en/-ön*, f. *päällä*. Nom.-acc.-t vonz.

Példa: *čuvto praso narmuń mori* 'egy madár énekel a fán' (SER 250). *pras* 'auf den Gipfel/Wipfel + G, auf + A' „Hová?' kérdésre felelő névutó. A *pra* főnévből + *-s* illativusragból ered. Szemantikai megfelelés: mdM. *pras ~ prav* 'vminek a tetejére'; vö. m. *-ra/-re*, f. *päälle*. Nom.-acc.-szal áll.

Példa: *kuńems čuvto pras* 'felmászni egy fára' (RESI 191).

41. *šibe* '-um, -zu' Ok- és célhatározói értékű névutó. Minden esetben a *ńezeń* (a *ńeže* 'micsoda?' genitivusa) melléknévvel áll együtt és vele a *ńezeń šibe* 'warum?, weshalb?, wozu?,' kérdő szókapcsolatot alkotja. Etimológiája nem világos. Jelentéstanai szempontból vö. m. *mi-ért*, f. *mi-ksi*. A fentiek szerint gen.-t vonz.

Példák: *ńezeń šibe robotatado?* 'miért dolgoztok?' (EMSz 299; Evs 233); *ńezeń šibe nuńjado?* 'minek arattok?' (Evs 233).

42. *tarkas* 'statt, anstelle'. A *tarka* 'hely' főnévből + *-s* illativusragból származik. Úgy látszik, nincs etimológikus viszonyban egy mdM. szóval sem. L. HAKULINEN az erza főnevet kapcsolatba hozza a f. *tarkka* 'pontos' melléknévvel.²³ Jelentése és szerkezete alapján a m. *helyébe*, f. *sijaan*, mdM. *vasts ~ vastšs* névutókhöz áll közel. Gen.-szal áll.

Példák: *šuroń tarkas maksš počt* 'búzáért cserébe lisztet adott' (ERSI 211); *ńembe kudoń tarkas atatńe lotkašt veńt' kunškas* 'egy meleg ház helyett az öregek a falu közepén álltak meg' (GMJa 1: 344).

Birtokraggal: *tarkazonzo* 'helyette' (ERSI 211).

Megjegyzés: BUDENZ szerint (BMNy 36) a mdE.-ban a névutók közé tartozik az *ušoso* 'auf der Außenseite' (< *ušo* (mdM. *uša*) 'külső, külszín' + *-so*), *ušov* 'auf die Außenseite' is. De, jöllehet a népköltészetben fellelhető bizonyos mértékben névutói használatára valló példák, a mai kutatók általában nem tartják névutónak.

III.

Majdnem minden vizsgált mdE. névutó egy bizonyos fokig abszolút egyedülállóságot képvisel a szabad morféma + kötött morféma (azaz, tudvalevően, névszó + esetvégződés v. névszó + névutó) rendszerében, más szóval

²³ HAKULINEN véleménye szerint (Suomen kielen rakenne ja kehitys. Helsinki 1961. 370), a finnben a **tarkka* 'hely' → *tarkka* 'pontos' szófajváltás és jelentésátvitel eredete valószínűleg a vadászok nyelvében keresendő, majd leszögezi: „onhan luonnollista, että esim. ilmausta *ampui tarkkaan* 'ampui (oikeaan) paikkaan' helposti ruvettiin tajuaan merkitseväksi 'ampui täsmälleen'”.

olyan viszonyokat hoz létre, amelyeknek nincs pontos szemantikai megfelelésük valamilyen esetrag használatában. Kivétel az *éзде, ejse, ejste, ejs, ezga, ejks ejška* névutós sor. A határozott névszóragozás ablativusi, inessivusi, elatvusi, illativusi, prolativusi, translativusi és comparativusi esetragjainak helyettesítésére a mĎE. igen gyakran komplex szerkezetet alkalmaz, amit ugyanazon deklináció genitivusa, illetőleg mindenestre a viszonyt kifejező esetek jellemzője (a meghatározandó névszóhoz kapcsoltn) + az említett *éзде, ejse* stb. alkotnak. Alaki szempontból, tudjuk, a szóbanforgó névutók az *es* 'övé, maga' névmáson alapulnak és tövük különféleképpen módosul az egyes esetragokkal találkozáva. Az alábbi elemzés, valamint az I. fejezetben írtak alapján e szerkezetet „b ő v e l k e d ő esetszerkezetnek” is nevezhetjük.

Hasonlítsuk most össze a két lehetséges szerkezetet, példaként hozva, a minket érdeklő esetekben, a *pango* 'gomba' szó határozott ragozását egyes számban:

(nom.	<i>pangoš</i> 'a gomba'	
gen.	<i>pangoňt</i> 'a gombának a')	
ablat.	<i>pangodoňt</i> 'a gombától'	<i>pangoňt éзде</i> 'ua.'
iness.	<i>pangosoňt</i> 'a gombában'	<i>pangoňt ejse</i> 'ua.'
elat.	<i>pangostoňt</i> 'a gombából'	<i>pangoňt ejste</i> 'ua.'
illat.	<i>pangoňten</i> 'a gombába'	<i>pangoňt ejs</i> 'ua.'
prolat.	<i>pangovaňt</i> 'a gombán végig'	<i>pangoňt ezga</i> 'ua.'
transl.	<i>pangokoňt</i> 'mint a gomba'	<i>pangoňt ejks</i> 'ua.'
compar.	<i>pangoškaňt</i> 'a gomba nagyságú'	<i>pangoňt ejška</i> 'ua.'

A *pangoňt éзде, pangoňt ejse* stb. mai jelentése nem különbözik a használatban, a *pangodoňt*, ill. *pangosoňt* stb. jelentésétől. Az összetett alakok elemi vizsgálatából, másrésztől, közvetlenül kiderül a 'bővelkedő' jelleg, amelyre céloztam: pl. *pangoňt éзде* szó szerint a. m. 'a gombának a magától', *pangoňt ejse* szó szerint a. m. 'a gombának a magában', és így tovább.

Ennek az összetett ragozásnak az esete tehát, úgy látszik, nem tartozik bele az új esetragok létrejöttének abba a jelenségébe, amit az I. fejezetben megvalósulhatónak véltem, tekintetbe véve a minimális jelentésbeli eltérést a hagyományos egyenértékű esetek sorához képest; sokkal inkább egy ösztönös, az utóbbiakra vonatkozó analízálási és ugyanakkor erősítési tendenciát mutat.

DANILO GHENO

Rövidítések

- BMNy = BUDENZ J., Moksa- és Erza-mordvin nyelvtan. Budapest, 1876.
 EMSz = ERDŐDI J., Erza-mordvin szövegek. Budapest, 1968. (Finnugor jegyzetek 14.)
 ERSI = M. N. KOLJADENKOV—N. F. CYGANOV, Erzjansko—russkij slovar'. Moskva, 1949.
 Evs = M. E. EVSEV'EV, Osnovy mordovskoj grammatiki. Etzáň gramatika. Moskva, 1931. (2. kiad.)
 GMJa 1 = A. K. IMJAREKOV, Posleslogi. In: Grammatika mordovskich (moksanskogo i erzjanskogo) jazykov. Čast' I: Fonetika i morfologija. Saransk, 1962. 337—345.
 MCh = H. PAASONEN: Mordwinische Chrestomathie mit Glossar und grammatikalischem Abriß. 2. Aufl., Helsinki, 1953.
 ML = H. PAASONEN, Mordvinische Lautlehre. Helsingfors, 1903. („Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia” (= SUST) 22.)

- MNR = SEBESTYÉN Á., A magyar nyelv névutórendszere. Budapest, 1965.
 MSzFE 1 = LAKÓ GY. (főszerkesztő), A magyar szókészlet finnugor elemei. Etimológiai szótár. I. köt.: A—Gy. Budapest, 1967.
 MSzFE 2 = LAKÓ GY. (főszerkesztő), A magyar szókészlet finnugor elemei. Etimológiai szótár. II. köt.: H—M. Budapest, 1971.
 P 1 = H. PAASONEN (gesammelt von), Mordwinische Volksdichtung, hergg. u. übers. von P. RAVILA. I. Band. Helsinki, 1938. (SUST 77.)
 P 2 = H. PAASONEN (gesammelt von), Mordwinische Volksdichtung, hergg. u. übers. von P. RAVILA. II. Band, Helsinki, 1939. (SUST 81.)
 P 2 G = A. GENETZnek a P 2 függelékeként kiadott, 28 erza-mordvin népdalból álló gyűjteménye
 P 3 = H. PAASONEN (gesammelt von), Mordwinische Volksdichtung, hergg. u. übers. von P. RAVILA. III. Band, Helsinki, 1941. (SUST 84)
 RESI = M. N. KOLJADENKOV—N. F. CYGANOV, Russko-erzjanskij slovar'. Moskva, 1948.
 SER = B. A. SEREBRENNIKOV, Istoričeskaja morfologija mordovskich jazykov. Moskva, 1967.
 VMJa 32 = P. S. KUDAEV, K voprosu o poslelogach v mordovskich jazykach. In: Voprosy mordovskogo jazykoznanija. Trudy, vypusk XXXII. Saransk, 1967. 160—177

Aperçu des postpositions en Mordve—Erza

I

La première partie de cet article traite certaines questions surtout théoriques concernant les postpositions mordve-erzas (et parfois les postpositions finno-ougrienne plus généralement). L'auteur détermine d'abord la différence entre la postposition et le suffixe casuel: cette différence est morphologique et sémantique. D'ailleurs, on remarque que dans la langue erza la plupart des postpositions remplace des suffixes de cas inexistantes. Il y a, en outre, une différence précise (de fonction syntaxique) entre la postposition et l'adverbe, quoique en erza (de même qu'en hongrois, en finnois etc.) on rencontre des formes telles que: *alo* postp. 'sous', adv. 'dessous'. Le problème de la priorité historique-génétique d'*alo* postp. ou d'*alo* adv. et sim. est assez difficile à résoudre, bien plus, l'auteur essaie de démontrer — même au moyen d'un exemple latin — qu'il est peut-être inutile de poser cette question. Toujours par rapport aux adverbes-postpositions, il faut souligner que ceux-ci en erza (contrairement au hongrois et au finnois) ne se trouvent jamais comme préfixes verbaux.

Dans la langue erza — ainsi qu'en mokcha, en hongrois, en finnois etc. — le plus grand nombre des postpositions est constitué de formes fossilisées flexionnelles de substantifs. Après cette constatation, l'auteur analyse les possibilités pratiques de différenciation en mordve-erza entre une forme normale flexionnelle de substantif et une postposition authentique. Le reste des particules postpositives erzas dérive de pronoms, d'adjectifs, d'adverbes. Parmi les postpositions dérivées de pronoms, on porte une attention particulière à *ejsę* 'dans, en', *ejsę* 'de, hors de', *ejs* 'dans, en (direction →)' etc. En hongrois et en finnois, on rencontre aussi des postpositions basées sur des thèmes verbaux, en erza non.

Encore du point de vue morphologique, les postpositions erzas peuvent se présenter pourvues de suffixes qui logiquement devraient être appliqués au nom précédent: on peut par ex. les pourvoir du suffixe de possessivation rapporté au nom (cf. *selme i keldeńek* 'de devant nos yeux', litt. 'yeux-de devant nous'). Naturellement une forme comme *ikeldęnek* est régulière en erza pour exprimer — suivant une construction caractéristique des langues finno-ougriennes — la connexion pronom personnel ↔ postposition (dans ce cas *ikeldęnek* signifie effectivement 'de devant nous'). Ajoutons encore que la postposition erza peut — en jouant un rôle syntaxique singulier — être munie d'un suffixe nommé prédicatif. Par ex. *kudo u d a l o t a d o* 'vous êtes derrière la maison': *udalotado* propr. 'vous êtes derrière' < *udalo* postp. 'derrière' + *-tado* suff. préd. ind. prés. 2. plur.

La postposition (comme le suggère le mot même) se place d'habitude immédiatement après „son” nom. En erza, cette règle n'est pas toujours observée. Par ex. en poésie:

tetadonzo od čora mejele 'le jeune homme après son père...', litt. 'après le jeune homme son père'.

Quant à leur rection, un certain nombre de postpositions erzas exige le nominatif-accusatif, d'autres le génitif, et d'autres parfois le nominatif-accusatif parfois le génitif. Uniquement *baška* 'hors qc; sans', *mejle* 'après', *ikele* 'avant' demandent l'ablatif.

II

La deuxième partie de l'article, la plus étendue, renferme la description détaillée de 42 séries de postpositions mordve-erzas, selon le schéma: signification actuelle (en allemand), étymologie, correspondances étymologiques, correspondances sémantiques (en mokcha, en hongrois et en finnois), rection, exemples d'emploi spécifique, emploi adverbial éventuel. Voilà le premier membre enregistré de chaque série de postpositions:

1. *alo* 'sous' (< *al-* 'partie inférieure, partie située en bas'); 2. *baška* 'hors qc; sans' (< tat. *baška* 'hors qc' < *baš* 'tête'); 3. *čitesę* 'au bord de' (< *čite* 'bord, périphérie'); 4. *ežde* ~ *ežde* 'de (près)' (< *eš* [soi-même]); 5. *ekšę* ~ *ekšę* 'derrière' (< *ekš-e* 'côté à l'ombre de qc, ce qui est derrière'); 6. *ežems* 'au lieu de, à la place de' (< *ežem* 'banc, place [assise]'); 7. *ikele* 'devant, avant' (cf. *ikel-ks* 'partie antérieure' et *ikele* adv. 'en avant, devant'); 8. *jono* 'au/sur le côté' (< *jon* 'côté, partie'); 9. *jožoso* 'tout près, auprès de' (< *jožo* 'surface'); 10. *jutksa* 'entre, parmi, au milieu de' (< *jutk-o* 'intervalle'); 11. *karšo* 'contre, en face de' (< tat. *karšš* 'id. '); 12. *keles* 'partout dans/en' (< *kele* 'largeur, ampleur'); 13. *kece* ~ *kece* 'auprès de, chez' (< *keč* 'main'); 14. *kis* ~ *kisę* 'pour, par' (< *ki* 'voie'); 15. *kofas* 'd'après, selon; en comparaison de; etc.' (? cf. tat. de Kazan *kürä* 'id. '); 16. *kunškaso* 'au milieu de, au centre de' (< *kunška* 'milieu, centre'); 17. *kuvalt* 'le long de; suivant, d'après; etc.' (cf. *kuval-ks* 'longueur'); 18. *langso* 'sur' (< *lango* 'surface'); 19. *malaso* 'à côté de, près de' (< *mala-* ?, cf. mokcha *mala* adj. 'proche, voisin'); 20. *marto* 'avec' (? < *mar* 'tas, groupe'); 21. *mejle* ~ *mejle* 'après' (< *mej* 'partie postérieure, arrière'); 22. *pačk* ~ *pačka* 'par, à travers' (< *pač-* ou *pačk-* ?); 23. *pele* 'du côté, sur le côté' (< *peł* 'part, côté'); 24. *peřka* 'autour de' (< *peř-e* ~ **peř-e* 'clôture, enceinte, enclos'); 25. *pes* 'jusque' (< *pe* 'bout, fin'); 26. *potso* 'dans, à l'intérieur de' (< *pot-mo* 'partie intérieure, intérieur'); 27. *troksa* ~ *troks* 'à travers, en travers de' (< *troks* 'traverse'); 28. *turo* 'environ, à peu près' (< *tur-* ?, cf. mari *tora* adj. 'lointain'); 29. *turtov* 'à, pour, pour le compte de' (< *turt-* ?); 30. *udalo* 'derrière, en arrière de' (cf. *udal-ks* 'partie postérieure' et *udalo* adv. 'en arrière, derrière'); 31. *vakso* 'à côté de, près de' (< *vaks* 'empan'); 32.1 *velte* 'au/par le moyen de' (< *vel-* radical signifiant 'dessus') 32.2 *velkse* 'au-dessus de' (< *velks* 'partie supérieure, couverture'); 33. *vids* 'vers, auprès de, jusque' (< *vid-e* adj. 'droit'); 34. *bokas* 'à côté de, jusque' (< *boka* 'flanc, côté' < rus. *bok* 'id. '); 35. *kirda* 'fois' [cf. deux fois] (< **kirda* 'fois'); 36. *kojsę* 'selon' (< *koj* 'usage, habitude'); 37. *kondamo* 'comme, de même que' (< *ko-* radical pronominal de valeur interrogative-relative + d'autres particules ou suffixes); 38. *ladso* ~ *laco* 'comme, à la manière de' (< *lad* 'accord, ordre' < rus. *lad* 'id. '); 39. *pingstę* 'devant, en présence de' (< *ping-e* 'période, temps'); 40. *ptaso* 'sur, au sommet de' (< *pta* 'tête'); 41. *šive* 'pour' [toujours dans le syntagme *mežen šive* 'pourquoi'] (< ?); 42. *tarkas* 'à la place de, en échange de' (< *tarka* 'place, lieu').

III

La troisième partie, très brève, est consacrée presque entièrement à des considérations relatives à la série des postpositions *ežde*, *ejsę*, *ejsę* etc. Les membres de cette série sont employés surtout en substitution, dans la déclinaison déterminée, des suffixes des cas respectivement, ablatif, isitif, élatif, illatif, prolatif, translatif et comparatif. Selon l'auteur, l'ensemble de nom et *ežde*, *ejsę* etc. représente une sorte de „construction casuelle redondante” (cf. *pangosorit* 'dans le champignon' — *pangorit* *ejsę* id., mais propr. 'dans le champignon lui-même').